

অন্বেষণত

নীলিমা শৰ্মা

মিত্ৰ এড্‌জাৰ্ণি এণ্ড কোং
ভিনিচুকীয়া : অসম

প্রথম প্রকাশ :
এপ্রিল, ১৯৭৯ চন

প্রকাশক :
শ্রীনবেন্দ্ৰ নাথ দাস
মিত্র এজেন্সি এণ্ড কোং
তিনিচুকীয়া : অসম

মুদ্রক :
শ্রীপার্বতীচৰণ বায়
দি গোতম প্রিন্টিং ওয়ার্কচ্
২০৯এ, বিধান সৰণী, কলিকতা-৬

প্রচ্ছদ-পট :
শ্রীগণেশ বসু
কলিকতা

বেচ—ছটকা পঞ্চাশ পইচা

লেখিকাব দ্বাৰা সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত

উচৰ্গা

শ্রীযুত বাজেন্দ্ৰ নাথ শৰ্ম্মাৰ হাতত—

ব্যক্তিগত

তিনিচুকীয়াৰ মিঞা এজেন্সি এণ্ড কোং-ৰ শ্ৰীযুত নবেজ্জ নাথ দাসে কিতাপখনি প্ৰকাশ কৰিবলৈ গাত লৈ মোৰ প্ৰচেষ্টাক সাফল্যমণ্ডিত কৰাত তেখেতলৈ মোৰ হৃদয়ৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ।

বিভিন্ন কাম-কাজৰ নানান ব্যস্ততাৰ মাজতো মোৰ বান্ধৱী পূৰ্ণিমা শৰ্ম্মাই (ননীয়ে) কিতাপখনিৰ পাণ্ডুলিপিটো কৰি দি মোক অশেষ সহায় কৰি দিছে।

মোৰ ভাতৃষয়, শ্ৰীহৰেকৃষ্ণ গোস্বামী, শ্ৰীজামলসুন্দৰ গোস্বামী আৰু একমাত্ৰ ভনী শ্ৰীমতী অমৃতপ্ৰভা গোস্বামীয়ে (অমলাই) মোৰ জীৱনৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অলৈ-আহকালত সদায় সহায়-সহানুভূতি আগবঢ়াই আহিছে।

গতিকে পূৰ্ণিমা, হৰেকৃষ্ণ, জামলসুন্দৰ, অমৃতপ্ৰভা—তোমালোক আটাইকেউটাকেই কৈছোঁ, কণমান মৰম, শুভেচ্ছা আৰু সাগৰ-প্ৰশস্তি ভাল পোৱাৰ বাহিৰে মোৰচোন দিবলৈ-থ'বলৈ একোকেই নাই, নহয় নে?

সেয়েহে আমি জীয়াই থাকিম আমাৰ মাজতেই—।

দেৱীচৰণ বৰুৱা আলি

নীলিমা শৰ্ম্মা

ষোৰহাট-১

অশেষ

মুড়িৰ পেকেটকেইটা লৈ সেউতী বাইদেউ ল'ৰালৰিকৈ ঘৰপৰা ওলাই আহিল। আজি মিছাকৈয়ে বৰ দেৰিখন হৈ গ'ল—বুলি বাইদেৱে মুখতে ভোৰভোৰাই ওৰণিখন টানি লৈ মুড়িৰ পেকেটকেইটা চাদৰখনেৰে ঢাকি কাষলতিৰ তলত স্তূমুৱাই ল'লে। লগে লগে বাইদেউৰো যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল। তেওঁ এই কাৰবাৰটো চলোৱা আজি বহুত দিনেই হ'ল। এপাল ল'ৰা-ছোৱালী জন্ম দি, ল'ৰা-ছোৱালী, পৰিবাৰ আদিক অন্ন-বস্ত্ৰৰ যোগান ধৰিব নোৱাৰা গিৰিয়েকৰ প্ৰতি সকলো আক্ষেপ এৰি নিজেই নিজৰ জীৱিকাৰ বাট মুকলি কৰিবলৈ বিচাৰিছে। কেতিয়াবা মানুহ-গৰাকীৰ লাভ হৈছে আৰু কেতিয়াবা হয়তো লোকচান হৈছে। তথাপি তেওঁ কাৰবাৰটো বাদ দিয়া নাই। মনতে পুহি ৰখা আশা-আকাঙ্ক্ষা-বোৰে কেতিয়াবা হয়তো সজীৱ হৈ উঠে আৰু অধিক লাভৰ আশাৰ প্ৰবোচনাত পৰি তীব্ৰতৰ হয়। ইয়াকে হয়তো জীৱন-সংগ্ৰাম বোলে। নহলেনো মানুহে ইমান কষ্ট কৰিব পাৰেনে? পেটত ভাত নাই, পানী নাই, ব'দ নাই, বৰষুণ নাই টলো টলোকৈ ঘূৰি ফুৰিব পাৰেনে? এগৰাকী সাধাৰণ মাইকী মানুহহে। অথচ সাধাৰণ হলেও যে সেই-গৰাকীৰ বংশ-পৰিয়ালত অসাধাৰণতা নাছিল এনে নহয়। সেইটো বংশৰ কথা কয় লাগিছে। সেউতী বাইদেউৰ নিজৰ ঘৰখনেই কম জয় জয় ময় ময় আছিলনে? ভোলা ভিনিহিদ্ৰেওচোন এটা ভাল চাকৰিকে কৰিছিল। কিন্তু পৈত্ৰিক সা-সম্পত্তিয়ে আজিকালি নুখুৱায়। নিজৰ হাতৰ, কোমৰৰ জোৰৰ এতিয়া সম্পূৰ্ণ প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে। সেয়ে হয়তো নিজৰ সকলো আছিল যদিও এতিয়া একো নাই। এপাল ল'ৰা-ছোৱালী যেনেকৈ জন্ম দিলে, তেনেকৈ নেতৃত্ব দি নোৱাৰিলে। এটা ল'ৰা-ছোৱালীও শিক্ষিত হ'ব নোৱাৰি পদূলিহুঙা হৈয়ে ৰ'ল। কিবা

দুৰ্গপালৰ ফলত এদিন ভোলা ভিনিহিদ্দেউৰো চাকৰিটো গ'ল। এতিয়া নিঃসহায়া মানুহগৰাকীয়ে কৰে কি? লোকৰ ঘৰত খুজি খুজিনো কেনেকৈ সদায় পোহপাল যায়? উপায় নাপাই বাইদেৱে মুড়ি ভাজি পেকেট কৰি দোকানে দোকানে দি পইচা যিকেইটা পায়, তাৰে ভাত মুঠি যোগাৰ কৰি আহিছে। যিদিনাই মুড়ি বেচিব নোৱাৰে, সেইদিনাই দহোটা প্ৰাণীৰ বিকল। এইদৰেই সেউতী বাইদেউৰ ঘৰ-সংসাৰ চলি আহিছে। একালৰ আভিজাত্যৰ বোজা বোৱা বাইদেউৰ পৰিয়ালত এতিয়া দাবিদ্ৰ্যাতাৰ বোজা অকলেনো তেওঁ কেনেকৈ বহন কৰে? ডেকা ল'ৰাকেইটা দিনত বাস্তাই-ঘাটে ঘূৰি ফুৰে আৰু বাতি হ'লে সদায় মাকে দিনটোত যোগাৰ কৰি অনা ভাত মুঠি খাবলৈ সোমাই আহে। তাকে নাপালে তৰ্জ্জন-গৰ্জ্জন। “পোহপাল দিব নোৱাৰ যদি পেল-পেলকৈ এগালক জন্ম দিছিলি কিয়?” জন্ম দিয়া দোষকণক লৈয়েই তেওঁলোক ফুলবাবু। নিজৰ আঁকোৰগোঁজ বুলিবলৈ একো নাই। এই দৰেই অনেক কথা ভাবি গৈ থাকোঁতেই সেউতী বাইদেউ এমাইল-মান বাটেই খোজ কাঢ়িল। খোজটো খৰকৈ দিয়ে যদিও গাটো বৰ দুৰ্বল লগাত মাজে মাজে লাহে লাহে যাব লগা হয়। এবাৰ আকৌ হাতৰ মুঠিতে লৈ যোৱা তামোলখনকে খাই গাৱলীয়া বাটটো এৰি আহি টাউনলৈ যোৱাৰ পথত আগবাঢ়িল। লগে লগে বাইদেউ জনতাৰ ভিৰৰ মাজত সোমাই পৰি সদায় দি থকা দোকান কেইখনলৈ বুলি খোজ ল'লে। হঠাতে পিছফালে তেওঁক কোনোবা এজনে অনুসৰণ কৰা যেন গম পালে। লাহে লাহে চাইকেল চলাই যেন পিছে পিছে কোনোবা আহি আছে। সেউতী বাইদেৱে ঘূৰি চালে। ঘপহ কৰে চাইকেলখনৰ পৰা নামি মানুহজনে বাইদেউক মাত লগালে।

“ইমান কোবাকোবিকেনো কোনফালে যায়?”

অচিনাকি মানুহে অকস্মাতে মাত লগোৱাত খন্তেক হতভম্ব হ'লেও তেওঁ ঘপহ কৰে ঘূৰি চাই ক'লে, “এই বজাৰৰ ফাললৈকে ওলাই আহিছিলোঁ। কিবা দৰকাৰ এটা আছে।”

হুয়ো খোজকাঢ়ি আগুৱাই গৈ থাকিল। পুনৰ মানুহজনে কথা

আৰম্ভ কৰিলে, “আপুনি মোক চিনি পোৱা নাই? মই কিন্তু আপোনাক চিনি পাইছোঁ। আপুনিৰেই জানো ‘কমলাষ্ট’ৰত মুড়িৰ যোগান নধৰে?”

“হয় ধৰোঁ।” বাইদেৱে উত্তৰ দিলে।

: ভাল কৰিছে, এই দৰে স্বাৱলম্বী হৈ চলাত আত্মতৃপ্তি আছে নহয়নে? আপোনাৰ অৰ্থনৈতিক সমস্যাৰো সমাধান হ'ল লগতে আজৰি সময়কণৰো সন্ময়হাৰ হ'ল। মই আমাৰ ঘৰৰ মানুহকো এইবোৰ কথা কওঁ। কিন্তু তেওঁলোকে ভাত সাজ ৰান্ধি দিনটো ইফাল-সিফাল কৰিয়েই কটাই দিয়ে। কি কৰিব—সকলোৰে মনবোৰ একে নহয় নহয়।

বাইদেৱে ‘ওঁ’ বুলি শলাগিলে।

আকৌ মানুহজনে মাত লগালে, “আপুনি দিনটোলৈ এনেকৈ ওলাই আহিলে ঘৰত অশুবিধা নহয়নে?”

“বিশেষ নহয়; কাৰণ ডাঙৰ ল'ৰাকেইটা দিনত ঘৰতেই নাথাকে, সৰু ল'ৰা-ছোৱালী দুটাও স্কুললৈ যায়। কেৱল ঘৰত থাকে মোৰ ডাঙৰ ছোৱালী দুজনীহে। ময়ো তিনি বজাৰ আগতে ঘৰ সোমাওঁগৈ। সিহঁতে কাম-বন কৰি থাকে আৰু।”

“হয়। কিনো অশুবিধা হ'ব আৰু। পিছে বাইদেউ এটা কথা নহয়, আজিনো কি আনিছে বিক্ৰী কৰিবলৈ।”

“গোমধানৰ পেকেট কেইটামান আৰু মুড়ি অলপমানহে আছে। কালি সৰহকৈ বেচিব নোৱাৰাত আজি নতুনকৈ আনিবলৈ মূলধনেই নাছিল।” বাইদেৱে ক'লে।

“বাৰু, মোক দেখুৱাওকচোন, আজি ময়ে লৈ আপোনাক সহায় কৰি দিওঁ। দোকানত অণু দিনাই দিব।”

কষ্ট লাঘৱ হোৱাৰ আশাত বাইদেৱে পেকেটকেইটা মোনাটোৰপৰা উলিয়ালে আৰু বেচা দাম কৈ গ'ল, মুঠ আঠ টকা হ'ল। মানুহে নতুন দহ টকা দি পেকেটকেইটা লৈ চাইকেলত ওলোমাই থোৱা বেগটোত ভৰাই ল'লে।

মানুহজন ইমান সদয় হোৱা দেখি সেউতী বাইদেউ প্ৰথমে আচৰিত হ'ল যদিও নিজৰ পাবলগাখিনিতকৈয়ো সবহকৈ পোৱাত দিনটো যে সেইদিনা ভাল আছিল তাকেহে উপলব্ধি কৰিলে। টকা দহোটা ভালদৰে বান্ধি লৈ মনতে বজাৰখন আওৰাওঁতেই মানুহজনে পুনৰ মাত লগালে।

“মাজে-সময়ে ময়ো বাক আপোনাৰ কাৰবারত সহায় কৰি দিম। মোৰ খিনি আপুনি নিজে দি কষ্ট কৰিব নালাগে। মই বাক নিজে গৈ লৈ আহিম। ঘৰটোনো ক'ত বুলিলে?”

: আমাৰ ঘৰ আটীলা গাঁৱত।

“হ'ব হ'ব, মই চিনি পাম বাক। আজিলৈ যাওকগৈ আক। ময়ো কামলৈ যাওঁ।”

সেউতী বাইদেউ আকো অহা বাটেৰে উলটিল। বজাৰ সোমাই চাউল তিনি কিলো, আটা এক কিলো, আলুওটি আধা কিলো কিনি ঘৰলৈ বুলি আগবাঢ়িল।

মনৰ মাজত অলেখ কল্পনাই সেউতী বাইদেউক বিভ্ৰত কৰি তুলিলে। হওক তেও আজিৰপৰা আক গ্ৰাহকৰ সংখ্যা বাঢ়িল। দিব পৰাতহে বল লাগে। দিব পাৰিলে মোৰ বহুত লাভ হ'ব।

দোকানত লয়েই। তাতে আকো এই নতুন গ্ৰাহকজনচোন মোৰ বেয়া লগা নাই। বেয়া মানুহ এজন সদয় হ'ব নোৱাৰে। ভাল-বেয়া বিচাৰ কৰি চাবৰ মোৰ কোনো দৰকাৰ নাই। মোৰ কাৰবার চলিলেই হ'ল। ছুই-এপইচা লাভ হলে মোৰ তেও পেটকেইটাই তত পাব। গজমূৰ্থ সন্তান জন্ম দিলোঁ। পঢ়ি-শুনি একোডাল কৰিবই নোৱাৰিলে। নিজে যদি ছুই-এপইচা আৰ্জিবকে পাৰিলেহেঁতেন, ময়ো অকণ তত পালোঁহেঁতেন। বাপেকো কেৱল বাপেকীয়েহে হ'ল। বাপেক হ'বৰ সময়ত নলগা মানুহে এতিয়া কিয়নো বাক সংসাৰ লোৱাত পেঁপুৱা লাগিল ক'ব নোৱাৰি। ঘৰ-সংসাৰৰ ফালে পিঠিয়েই দিয়া নাই, একেবাৰে জলকা লগা ভাও এটা ধৰিলে। এৰা! টোপনি ধৰা মানুহকহে জগাব পাৰি। টোপনিৰ ভাও ধৰা মানুহক কোনে

জগাব পাৰিব? কেতিয়াবা ভাব হয়, বিধৱা মানুহবোৰৰে যেন কিছু শাস্তি আছে। মানুহে হয়তো কেতিয়াবা কিবা এটা বিচাৰি গ'লে বিধৱা মানুহ বুলি প্ৰত্যয় গৈ দয়াৰ চকুৰে চালেহেঁতেন। এতিয়া কোনে দয়াৰ চকুৰে চাব। গজ গজ কৰে ডেকা ল'ৰা-ছোৱালী এগাল, নিৰোগী, নিৰেমৰী মতাটো এতিয়াও জীৱিত। অথচ ঘৈণীয়েক-জনীয়ে ঘৰে ঘৰে বস্তু বিচাৰি ফুৰে। কতৰ কিমান ছুঁটা মাত, ককৰ্থনা, আলোচনা, সমালোচনা—এই সকলোবিলাক সহ কৰি কৰি এদিন সেউতী বাইদেৱে মহিলা বৰ্ষৰ বাবে আয়োজিত মেল-মিটিংবোৰলৈ অহা-যোৱা কৰি কৰি এটা সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ল যে তেওঁ নিজেই কিবা কাৰবার এটা খুলিব। কিন্তু হাততটো ফুটা কড়ি এটাও নাই। কাৰবাক যে খুজিলে পাব তাৰো একো আশা নাই। কিয়নো আজি প্ৰায় বহুত বছৰ ধৰি তেওঁৰ খোজনীয়া স্বভাৱটোৰ কাৰণেই কোনেও পা-পইচা এটা বিপদত পৰিলেও নিদিয়। সেয়েহে এই শ্ৰেণী মানুহৰ বিপদবোৰ সদায়েই আছে। সেই বিপদবোৰত নিজে অৰিহণা যোগাব নোৱাৰিলে আনে কি যোগাব? গতিকে সেউতী বাইদেৱে আনলৈ আশা বাদ দি নিজে বৈ থোৱা চাদৰৰ পাৰি এটাকে বেচি টকা ৭ টাৰে প্ৰথমে গোমধানৰ আঁঠে বেচি পেকেট কৰি আক লগতে মুড়ি ভাজি পেকেট কৰি কিলো হিচাপে বেচিয়েই কাৰবারটো আগবঢ়াই দিলে। লাভৰ পইচাৰে সদাই চাউল কিনি আক মূলখিনিৰে পিছ দিনা বেচা বস্ত্ৰৰ যোগান ধৰে। এইদৰে নিজৰো আক লগতে গিৰিয়েকৰো পোহপাল বৰ্তমান সেউতী বাইদেৱে নিজেই দিয়ে। পেটৰ ভাত-মুঠিৰ যোগান যে এগৰাকী শিক্ষা-দীক্ষা নথকা মাইকী মানুহে ধৰিব পাৰিছে এয়ে বহুত। গতিকে পিছা-উৰা কাপোৰ-কানিৰ প্ৰতি নিজৰ বা ল'ৰা-ছোৱালীৰ বিচাৰ বা হিচাপ তেওঁ নলয়। কিয়নো সেইবোৰে নিজে কিবা কৰি ল'ব পাৰিলে লওক, নহলে উঠ হৈ থাকক তাত আপত্তি নাই। এনেকুৱা বিভিন্ন চিন্তাৰ মাজতে বাইদেউ ঘৰ পালেহি।

ঘৰুৱা কাম-বন সেউতী বাইদেৱে একো কৰিব নালাগে। ক্লাচ এইটলৈকে পঢ়ি স্কুল এৰি ঘৰতে থকা ডাঙৰ ছোৱালী দুজনীয়েই যি দুই-এটা কাম হয় কৰি থয় আৰু। ঘৰুৱা কামতো আৰু বিশেষ নায়েই। যাৰ মাক বাহিৰলৈ ওলাই নগলে ঘৰত ভাত সাজ নিমিলে, তেনে মানুহৰ কামতো নাথাকেই। গাভৰু ছোৱালী দুজনীয়েও এনেয়ে শুই-বহি থাকি আমনিহে পায়। গাৱঁৰেই ইঘৰ-সিঘৰ ফুৰি-চাকি ঘৰতেই সোমাই থাকে। পঢ়া-শুনা এৰি দিলে পইচা-পাতিৰ অভাৱত। অথচ পঢ়াত ভাল হোৱা হলে নিশ্চয় স্কুলখনৰ শিক্ষক-শিক্ষয়িত্ৰীৰ সহদয়তাৰ মাজতেই ফিজটোৰ যোগাৰ হ'লহেঁতেন। পঢ়াতো সিমান ভাল নথকাত, অৱস্থায়ো টানিব নোৱাৰাত, একেবাৰেই এৰি দি কিতাপ-পত্ৰ কেইখনো বেচি দি আজৰি হৈ থাকিল। ল'ৰাকেইটাই নিশা হলে ঘৰ সোমাই খোৱা-কামোৰা কৰেহি যদিও পুৱাতে দিহাদিহিকৈ যোৱাত সিহঁতৰ ঘৰুৱা জঞ্জাল বিশেষ একো নাই। দিনত সিহঁতে কি কৰে, ক'লৈ যায়, কি খায় ইত্যাদিত মাক-দেউতাকৰ একো মাত নাই। একেবাৰে চাকোন নাইকিয়া চকু, বাখন নাইকিয়া গৰুৰ দৰেই ইঘৰ-সিঘৰত, বাস্তাই-ঘাটে, দোকানে-হোটেলৈ পিঙাপিঙি দি ফুৰে। কাৰোবাৰ মুখত সিহঁতৰ বেয়া এটা শুনি কিবা এষাৰ অগত্যা নোৱাৰাত মাতিলেও একেবাৰে জন্মতহে ধৰে। “জন্ম দিছিলি কিয়? পুহিব-পালিব নোৱাৰ যদি পিটিকি মাৰি নেপেলালি কিয়? এতিয়া নিজেই ঘৰে ঘৰে মগনীয়া হৈ এৰা নাই, ল'ৰা-ছোৱালীকো মগনীয়া কৰিলি? এতিয়া শাসন কৰিবলৈ আহিছ। আমি কি কৰোঁ, কি নকৰোঁ তহঁতৰ মাতিবৰ কোনো অধিকাৰ নাই। খুৱাব-পিন্ধাব নোৱাৰ—তহঁতৰ বৰ বৰ আদেশ কোনে শুনিব?” ইত্যাদি। গতিকে মাত মতাটোৱেই এটা বৰ জগৰৰ কথা। সেইবুলি তেওঁৰেই মাক-বাপেক ছয়ো মাতিবলৈ বাদ দি

সেইবাৰেই ল'ৰাকেইটাই প্ৰেম-ট্ৰেম খেলি ঘূৰি ফুৰে। আৰু ঘৰচীয়া জন্তুৰ দৰে নিশা হলে ঘৰলৈ ওভতে। আজিকালি আকৌ

দুই-এটাই বাতিও আহিবলৈ এৰিছে। কি কৰিছে জনা নাযায় যদিও সোধাৰো জন্মদাতাৰ অধিকাৰ নাই। সিহঁতৰ মত এটাই যে বামায়ণ-খন মাক-দেউতাকেই ভুল কৰি পেলালে, কিয়নো সিহঁতক জন্ম দিলে। গতিকে সেই ভুল বামায়ণ শুদ্ধ কৰিবলৈ সিহঁতে নিবিচাৰে আৰু মাক-দেউতাকেও বিচাৰিব নোৱাৰে বা বিচাৰিবও নালাগে। ইত্যাদি।

সেয়ে হৰেশ, মহেশ, বমেশ তিনিওটাৰ একমত।

জীৱনৰ মাজ মজিয়াত সেউতী বাইদেউৰ সেয়া ঘৰ-সংসাৰৰ সুখ-সন্তোষ। সেই সুখকে শিৰ পাতি লৈ বাইদেউৰ দিনকাল মৃত্যুৰ মুখলৈ ঠেলি দিছে। উপাই নাইকিয়া মুহূৰ্তবোৰত উপাই বিচাৰিছে। সুখ নাইকিয়া দিনবোৰত সুখ বিচাৰিছে। হাঁহি নাইকিয়া ওঁঠত কেতিয়াবা অনিচ্ছাসত্ত্বেও হাঁহি বিৰিঙাই লোকৰ লগত মিলি গৈছে।

অতীতৰ সুখৰ প্ৰচ্ছায়াবোৰে ভূমুকি মাৰিলে সেউতী বাইদেউৰ নিজকে বলিয়া বলিয়া যেন লাগে। সেইবোৰ সপোন নে দিঠক আছিল তেওঁ যেন নিজেই ভাবি উলিয়াব নোৱাৰা হয়। শাহুৱে গৰকা বোৱাৰী আছিল সেউতী বাইদেউ। এখন ঘৰত কিমান যে কাম-বন তেওঁ নকৰিছিল। ধলপুৱাতে উঠি কাম-বন কৰি শাহুৱেকক গোঁসাঁই ঘৰৰ সকলো আলপৈচান ধৰি ওলাই আহি গৰু-গাই খীৰাই জা-জলপান কৰি শহুৰ-শাহুৰ উপৰিও নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালী দেওৰ-ননন্দ সকলোকে খাবলৈ দি নিজেই খাই আঠটা বজাতে গিৰিয়েকক ভাত বান্ধি খুৱাই কামটলৈ পঠাইছিল। ধানবনা, পানী কঢ়িওৱা, বাৰীত বতৰৰ শাক-পাচলি লগোৱা আদি কাম কৰাৰ উপৰিও সেউতী বাইদেউৰ তাঁত এখন সদায়েই নুগুটিছিল। ধলপুৱাতে উঠি বাতি এপৰলৈকে ঘৰুৱা কাম-বন সকলো সামৰি-সুতৰি শোৱাৰ আগলৈকে বাইদেউৰ দেহত দুখ-ভাগৰ একো নাছিল। টাকুৰীত ঘূৰাদি ঘূৰিব পৰা বাহিৰীয়া দুজনী সেই সময়তেই সকলোৰে আদৰৰ সেউতী বাইদেউ আছিল।

দিন যেনেকৈ বাগৰি গ'ল, ঠিক তেনেকৈ দিনেও ৰূপ সলাই পেলালে। গছে পাত সলোৱাৰ দৰেই অতীতৰ দিনবোৰে আজিৰ দিনৰ লগত

সাদৃশ্য হেঁকরাই পেলালে। টকাত ষোল সেৰ চাউল খোৱা মানুহবোৰ এতিয়া মৰি গ'ল। এতিয়া টকাত এককিলো চাউল নিমিলাৰ দিন আহিল। মানুহৰে পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ প্ৰতি মিলা-মিচা, সন্তাৰ, সৌহাৰ্দ্যতা যান্ত্ৰিক যুগত কমি আহিল। মানুহ কৰ্ত্তব্যমুখী হোৱাৰ লগে লগে আত্মকেন্দ্ৰীকও হৈ পৰিল। নিজৰ পেটটোৰ চিন্তাই ভাল দৰে কৰিব নোৱাৰা যুগত জনগণৰ পেটৰ চিন্তা, অভাৱ-অভিযোগ, বিপদ-আপদবোৰৰ চিন্তা বাক সংসাৰত কিমান মানুহে কৰিব পাৰিব? গতিকে মানুহবোৰৰ গাতও দোষ নাইকিয়া হ'ল।

শহুৰ, শাহু ঢুকাই যোৱাৰ লগে লগে সেউতী বাইদেউৰ ঘৰৰ ধৰণী লৰিল। নিজৰ অযোগ্যতাৰ কাৰণে ভোলা ভিনিহিদ্দেউৰ চাকৰিটো গ'ল। এদিন বাগানত বৰ চাহাবৰ বৰকৈ খং উঠাত 'চাকৰিলৈ আক তুমি আহিব নালাগে' বুলি পঠিয়াই দিলে। কিবা অঁকৰামূৰীয়া খং উঠাত ভোলা ভিনিহিদ্দেউৰে চাকৰি এৰি আহি ক'তো আক সংস্থান এটা কৰিব নোৱাৰিলে। পৈত্ৰিক সম্পত্তি বেচি-কিনি খাই খাই ভোলা ভিনিহিদ্দেউৰে কেইটামান বছৰ বামৰাজ্যত কটোৱাৰ দৰেই কটাইছিল। ল'ৰা-ছোৱালী-কেইটাও মক হৈ আছিল। বিশেষ খবচৰ দিন অহা নাছিল। লাহে লাহে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে মূৰ দাঙি উঠিল। স্কুললৈ গ'ল। প্ৰাইমেৰী এৰি হাইস্কুল পালেগৈ। লগতে নিজৰ কপালত যি আছে হ'ব বুলি সদাই ভাবি থাকিব পৰা মানুহ এচামৰ দৰে ভোলা ভিনিহিদ্দেউৰেও ভাবি ভাবি বহি থাকিল। দিন উকলিল। ঘৰৰ ভেটিটোৰ বাহিৰে সকলো সা-সম্পত্তি অথলে গ'ল। লগে লগে ভোলা ভিনিহিদ্দেউ বোবা, পেঁপুৱা হৈ জনকা লাগি থাকিল। কোনেও চলাব নোৱাৰা সংসাৰখনত সেউতী বাইদেউৰে উপাই বিচৰাত লাগিল। তাত বৈ বৈ কিমান আক জোৰাব। লাহে লাহে সূতাৰ চৰা দাম হোৱাত সূতা কেইমুঠিও নিজৰ পুৰণি গোটাই ল'ব নোৱাৰা হ'ল। ছহাতেৰে ক'মে যিমানেই আজুৰিবলৈ বিচাৰিলে, সিমানেই নিমিলা অঙ্কবোৰ নিমিলা হৈয়ে থাকিল। বিবুদ্ধি হ'ল। ঘৰে-পৰে বাইদেউক পইচা বিচাৰি ফুৰা, বস্ত্ৰ বিচাৰি ফুৰা মানুহ বুলিহে সকলোৱে আজিকালি

জনা হ'ল। বহুতেই মেল খাই থকা ছৰাৰ বাইদেউক আঁতৰত দেখিলেও বন্ধ কৰি দিয়ে। জানে যে কিবা এটা বিচাৰিয়েই আহিছে। মুঠতে বাইদেউ ফুৰিবলৈ গলেও, কাৰবাৰ ওচৰত ছখৰ কথা-বতৰা পাতিবলৈ গলেও বাইদেউক সকলোৱে সন্দেহৰ চকুৰে চাবলৈ ধৰিলে। অন্য সন্দেহ একো নহয়। কেৱল বস্ত্ৰ-বাহানি বিচৰা, কোনো কোনোৱে হাত লৰ বুলিও সন্দেহ কৰি মানুহগৰাকীৰ ওচৰৰপৰা আঁতৰ নহয়েই, চাহ এটোপা খাবলৈ দিলেও বাটিটো লৰালৰিকৈ আঁতৰাই লৈ আহে, জানোচা যাবৰ সময়ত মানুহগৰাকীয়ে চাদৰৰ তলতে স্তূমুৱাই লৈ যায়। বহুতেই আকৌ পা-পইচা কিবা খোজে বুলি আগতে নিজৰ অভাৱ-অভিযোগ, অশুবিধা আদি দেখুৱাই দিয়ে। কয়,—আজি যে সিকি এটাৰ কাৰণেও কাপ কাপ কৰি থাকিব লগা হৈছে। বিচাৰিলে আজিকালি কোনেও কুটা এগছকে নিদিয়। ইত্যাদি।

গতিকে অতীতৰ চিৰ পৰিচিত সেই একেখন সমাজেই সেউতী বাইদেউৰ কিবা নতুন আচহুৱা যেন লগা হ'ল। সেইখন সমাজৰ লগত যে এদিন সেইগৰাকী মানুহৰ তেজৰ সম্বন্ধ আছিল, সেই কথা পাহৰি গ'ল।

অভাৱ-অভিযোগবোৰে মানুহগৰাকীৰ ব্যক্তিত্ব সোপাকে খাই পেলালে।

এবাহ ল'ৰা-ছোৱালীৰ মুখত অল্প দিবলৈ মাতৃ হৃদয়ে যেতিয়া হাঁহাকাৰ কৰি উঠে, তেতিয়াও ল'ৰা-ছোৱালীসোপাৰপৰা অকাল ছখুনী মাতৃয়ে সন্তানৰ স্নেহ-ভক্তিৰ সলনি গ্ৰহণ কৰিব লগা হয় অবাচ্য হুঁটা কৰ্কশ মাত কিছুমান। এটা কথা ভাবিলে আচৰিত লাগে যে প্ৰত্যেকটো ল'ৰা-ছোৱালীৰে এটা যুদ্ধ দোষে বাককৈয়ে শিপালে—'পেলপেলকৈ এগাল যে ফুকাব পাৰিলি, এতিয়া পোহপাল দিব নোৱাৰিলে কেনেকৈ হ'ব' ইত্যাদি।

সেই একেবোৰ কথাৰে শুনি শুনি অতিষ্ঠ হৈ সেউতী বাইদেউৰ মুড়ি ভাজি বেচা আক গোমধানৰ আঁঠে বেচা ব্যৱসায়টো ল'লে। ছই-এটকা লাভ নোহোৱাও নহয়। সেইটোও ঠিক যে সেইকেইটা টকাৰ

লাভৰপৰা কিনা চাউল মুঠিৰ ভাতগাল খাবলৈকে আঠোটা ল'ৰা-ছোৱালীয়ে মুখ মেলি থাকে। এই দৰেই দিন-কাল গৈ থাকিল। সকলো ল'ৰা-ছোৱালীহালৰ বাহিৰে আটাইকেইটাই পঢ়া-শুনা বাদ দিলে। ডাঙৰ ছোৱালী শিখাই ঘৰৰ ভিতৰত সোমাই থকাৰ কাৰণেই নেকি, আভিজাত্য পৰিয়ালৰ ছোৱালী বুলিয়েই নেকি বাকীকেইটা ল'ৰা-ছোৱালীতকৈ বুজা আৰু ছোৱালীৰ থাকিবলগীয়া গুণ কেইটামান থকা বিধৰ। ঘৰুৱা কাম-বনখিনি গাত লাগি নিয়াৰিকৈ কৰি ভগা-ছিগা ঘৰ হলেও আটোম-টোকাৰিকৈ ৰাখে। শিখাৰ পিছত মাজু ছোৱালী শেৱালীৰ গাত আজিৰ দিনৰ বাহিৰৰ বা-বতাহ ভাল দৰেই লাগিছে। লাগিবই, কাৰণ গাভৰু ছোৱালীৰ ওপৰত চোকা নজৰতো একো নায়েই, ঘৰুৱা শাসনৰো একোডাল বান্ধ নাই। সেয়ে যোৱাবাৰ হেনো তিতাবৰত হোৱা অসম সাহিত্য-সভালৈ গৈ দুদিনৰ মূৰতহে ঘূৰি আহিল। কাৰ লগত গ'ল, কাৰ লগত দিনে-ৰাতিয়ে কটালে, কোনে জানে। হাতত ফুটা কড়ি এটাও নোহোৱাকৈয়ে দুদিন-দুৰাতি খাই-বৈ আহি ঘৰ সোমালহি।

মাক-দেউতাক নিকন্তৰ। ককায়েক-ভায়েকহঁতো নিকন্তৰ। কিয়নো সকলো তথৈবচ।

পিছ দিনাখন সেউতী বাইদেৱে পুৱাতে উঠি চাউলমুঠি বান্ধি সকলোকে খাবলৈ দি নিশায়েই ঠিক কৰি খোৱা টোপোলাটো লৈ পুনৰ দোকানত দি আহিবলৈ বুলি ওলাল। ভাতমুঠি খাই দেউতাকে দেৰগাঁৱৰ নিজৰ ভনীয়েক এজনীৰ ঘৰলৈ বুলি ওলাল। ল'ৰাকেইটাও দিহিঙে-দিপাঙে গ'ল। সকলো ফুললৈ বুলি গ'ল। ঘৰত থাকিল অকলশৰে শিখাহে।

তাই খাই-বৈ আজিৰ সময়ত এনেয়েই আছে। মাক ঘূৰি আহিলেহে আকৌ কাম-বনখিনি। ঠিক এঘাৰমান, ৰাতিপৰ সময়তেই শিখাই খিলে কোনে নহা বা কোনো দিন নেদেখা মানুহ এজন আহিছে। চোতালত ইফাল-সিফাল কৰি মানুহজনে মাত লগালে, “ঘৰত কোন আছে?”

অলপ সময় বৈ শিখা ওলাই আহিল। প্ৰথমে তাইৰ ভয়ো লাগিছিল। অথচ মেলা ছুৱাৰ এখন থকাত মানুহ নাই বুলি ওলাই নাহিলে সম্পূৰ্ণ অভদ্ৰামি কৰাহে হ'ব। শিখাই মুখেৰে একো মাতিবলৈ নোপাওঁতেই মানুহজনে মাত লগালে, “অ' তুমি মোক চিনি নোপোৱা, তোমাৰ মাৰাই অৱশ্যে চিনি পায়। কালি একো কথা কোৱা নাছিলনে?”

শিখাই লাহেকৈ মাত লগালে, অ' কৈছিল।

: কি কৈছিল?

: বিশেষ একো কোৱা নাই। মানুহ এজনে বোলে টকা দহোটা দি মায়ে বেচিবলৈ নিয়া বস্তখিনি কিনি নিলে।

: আৰু একো কোৱা নাছিল?

: নাই। নাই কোৱা।

মই কৈছিলো, “আপুনি মোকো বস্তু দিব পাৰে। আপুনি কষ্ট কৰিব নালাগে, ময়ে বাক ঘৰৰপৰা লৈ আহিমগৈ।”—এইবুলি কৈ মানুহজনে ঘপহকৰে গৈ চাইকেলৰ বেগৰপৰা টোপোলা এটা আনি ছোৱালীজনীৰ হাতত দিলে আৰু ক'লে, “ইয়াত খোৱা বস্তু আছে। যোৱা, চাহ এটোপা কৰাগৈ, ময়ো খাওঁ তুমিও খোৱা।”

শিখাৰ কথাবোৰ কিবাকিবি যেন লাগিলেও টোপোলাটো লৈ ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। ইচ্ছা-অনিচ্ছাৰ দোমোজাত পৰিও তাই চাহৰ টিপটো জুইকুৰাৰ ওপৰত বহুৱাই দিলে। অত্যন্ত লাজ আৰু সন্ধোচেৰে সময়ত ফিকা পানী এটোপা আৰু মানুহজনে লৈ অহা বিস্কুট কেইখনেৰে চাহটোপা আগবঢ়ালে আৰু ক'লে, “আজি আমাৰ গাখীৰ নাই। ফিকা চাহহে।”

: হ'ব দিয়া। তুমিচোন খাবলৈ নানিলাই।

: নাই, নাই ম'ৰা।

: কিয়? খোৱা, খোৱা, লৈ আহা বিস্কুট খাবলৈ হ'ব।

শিখা উঠি গৈ চাহ অকণমান গিলাচ এটাত আৰু হাততে বিস্কুট এটাও লৈ আহিল।

হুয়ো চাহ খালে। মানুহজনে পুনৰ “তুমি বিস্কুট এখনহে ল’লা, চাওঁ মোৰ ভাগৰো এখন লোৱা”—বুলি আগ বঢ়াই দিলে। তাই কঁপা কঁপা হাত এখনেৰে একান্ত বাধ্য ছোৱালী এজনীৰ দৰেই বিস্কুটখন দাঙি ল’লে।

চাহ পৰ্ব শেষ হোৱাৰ পিছত কথা পৰ্ব আৰম্ভ হ’ল।

: তুমি মোক একো সোধাই নাই। মই তোমাৰ মাৰাক লগ পাই যাবলৈহে আহিলোঁ। মোৰ কাৰণে বাক তেখেতে কাৰবাৰৰ বস্তু ঘৰত থৈ গৈছেনে?

: নাই খোৱা, মানে কালি মাৰ পইচাকেইটা খৰচ হৈ যোৱাত সবহকৈ কৰিব নোৱাৰিলে। দোকানত দিবলৈ অলপমান লৈ গৈছে। আজি পাৰিলে সবহকৈ আনিব।

: ছেঃ, তেখেতে মোক কোৱা হলে ময়েই টকা কেইটামান সবহকৈ দিলোহেঁতেন নহয়। অথবা কিয় পইচাৰ বাবে কৰ্মকৈ বেচিব লগা হৈছে। বুইছা শিখা, মই তেখেতক ভাল পাইছোঁ। এগৰাকী সাধাৰণ মাইকী মানুহ হৈ ইমান কষ্ট কৰি আজিৰ এলেহুৱা নিষ্কাৰ স্বামীসকলক কিমান ডাঙৰ আদৰ্শ দেখুৱাইছে। অতগাল ল’ৰা-ছোৱালীক জানো তেখেতৰ এই সহায়টোৱেই পোহপাল দিয়া নাই? তোমালোকেও সঁহাৰি জনালে নিশ্চয় তেখেতে ঘৰখন ভালকৈ চলাব পাৰিব। ঘৰতে এনেয়ে বহি নাথাকিব। ইটো-সিটো কৰি অ’ত-ত’ত বেচিলেও ছপইচা ওলাব। ঘৰতে আবদ্ধ হৈ থাকিলে মনটোও ভাল লাগি নাথাকে। গতিকে ওলাই মেলি গৈ ইটো-সিটো দেখিলে দুখো পাতলে আৰু কিবা এটা শিকাও হয়। এতিয়া শুই-বহি দিন কটোৱা যুগ নহয়। হাতে-কামে কৰি যোৱাৰ দিন। অৱশ্যে সময় নষ্ট কৰিলে জীৱন বিফলে যোৱাৰ বাদে অন্য একো লাভ ন’হব।

শিখাই প্ৰথম ৰূপাকি মানুহজনৰ একো কথা বুজি নাপালেও কথাবোৰ যীশুঃ নানীৰ নৈৰ দৰে শুনি গ’ল।

শিখাৰ বৰ বিৰক্তি লাগিবলৈ ধৰিলে। প্ৰায় তিনি ঘণ্টাৰ পাছত সেউতী বাইদেউ ওলালহি। মানুহজনে ছোৱালীজনীৰ লগত কথা

পাতি বহি থকা প্ৰথমে মানুহজনীৰ ভাল মালাগিল। অকস্মাতে মানুহজনলৈ খং এটা উঠি আহি কিবা এটা কৈ দিয়াৰ কথা ভাবিছিল যদিও একো নকৈ “অ’ আপুনি কেতিয়া আহিল? ঘৰটো ভাল উলিয়ালে।”—বুলি মাত লগালে।

: এহ, ইয়াৰ মানুহহে। ঘৰটো উলিয়াব নোৱাৰিবলৈ বিদেশৰ-পৰাতো অহা নাই।

মানুহ গৰাকী ধুপুচ কৰে মাটিতে বহি পৰিল।

: আপুনি যাওকচোন বাক। ভাগৰি-জুগৰি আহিছে চাহ-তাহ অকণ খাই লওক। আমি পিছে-পৰেও কথা পাতিম।

শিখাই ভিতৰলৈ সোমাই গৈ চাহৰ কেইলিটো তুলি দিলে। মাকক সবহকৈ ফিকাপানী এটোপা বাকি দি মনে মনে ফুচুচাই ক’লে— মানুহজনে বিস্কুটৰ পেকেট এটা, খাজুৰি অলপমান আৰু ভুজিয়াৰ পেকেট এটাও লৈ আহিছিল। তই সেইবোৰ কিবা খাবিনে? মানুহগৰাকীয়ে পেটৰ ভোকৰ যন্ত্ৰণাত একো চিন্তা কৰিব নোৱাৰি ভুজিয়া অলপমান, বিস্কুট দুখনেৰে চাহখিনি খাই ওলাই আহিল। কমালতে বান্ধি ৰখা তামোল এখন উলিয়াই নিজেও খালে আৰু মানুহজনলৈও আগবঢ়ালে।

তামোলখন খাই খাই মানুহজনে পুনৰ আৰম্ভ কৰিলে, “মই ভাবিলোঁ, আহিলোঁ যেতিয়া আপোনাক লগ পায়োঁ যাওঁ। সেয়ে অলপমান বহিলোঁ। বৰ ব্যস্ত মানুহ, আজি বাহিৰত কাম নাছিল বাবেই অত সময় বহিব পাৰিলোঁ, আজি বেচিব পাৰিলেনে?”

: পাৰিলোঁ। আজি বিশেষ একো নিয়া নাছিলোঁ।

: মই আহিলোঁ, ময়ো আপোনাৰ লগত বন্দৱস্ত কৰি যাওঁ, ময়ো আপোনাৰ বস্তু ল’ম। আপুনি সবহীয়াকৈ কাৰবাৰ কৰক। মই গাত লৈছোঁ সহায়-সাৰথি কৰিম। সবহকৈ চলালেহে চলিব। আপুনি চলাব পাৰিলে হ’ব পাৰি নাথাকে। মানুহজনৰ শিখা-সময়ে আহি বাক লৈ যামহি। আপোনাৰ প্ৰাপ্য আদায় ইয়াৰ উলিয়াও আপুনি তাঁত-সূত, উলগোঁঠা, এম্ব্ৰইডাৰী কৰা আদি কামতোচোন লাগিব পাৰে। অধিক উপাৰ্জন হ’ব।” শিখালৈ দেখুৱাই “এওঁতো

ডাঙৰ ছোৱালী ঘৰতেই আছে। উল গুঁঠিবলৈ লগাই নিদিয়ৈ কয় ?”

লাহেকৈ সেউতী বাইদেৱে মাত লগালে—“সেইবোৰ বহুত খৰচ। মই বৰ্তমান সবহ টকা খটুৱাবলৈ পাওঁ ক’ত। মোৰ অৱস্থাটো দেখি নিশ্চয় জানিব পাৰিছে পৃথিৱীত আমি কেনেকৈ জীয়াই আছোঁ। উলৰ ইমান জুই-ছাই দামত মই কেনেকৈ কিনি ছোৱালীক যোগাৰ কৰি দিওঁ। দিব পৰা হলে ভাল আছিল, তাৰো শিকিব পাৰিলেহেঁতেন।

“আচ্ছা ময়ে যদি চুৱেটাৰ এটা গুঁঠিবলৈ দিওঁ তুমি পাৰিবানে গুঁঠি দিব ?

শিখাই পাৰিম বুলি শলাগিলে।

“যদি পাৰা মই পৰহিমানলৈ উল আনি দি যাম। তোমাক গোঁঠনিৰ বাবে মই নিশ্চয় কিবা এটা দিম। মোক এনেয়েই কৰি দিব নালাগে।” বাইদেৱেও ওঁ বুলি শলাগিলে।

অলপ সময়ৰ পাছতেই নতুন আলহীজন গ’লগৈ।

ক্ৰমান্বয়ে বাতি হৈ আহিল। বাইদেউ বন্ধা-বঢ়াত সোমাল। ল’ৰা-ছোৱালী আটাইকেইটাই ঘৰত সোমালহি যদিও ডাঙৰ ল’ৰাটোৱে মাকৰপৰা বিদায় লৈ কেইদিনমানলৈ ক’ৰবাত কিবা এটা সুবিধা কৰিব পাৰেনেকি ভাবি অকণাচলৰ কোনো এখন ঠাইলৈ যাবলৈ মানুহ এজনৰ লগত ওলাইছে। বাতিয়েই গৈ হেনো এদিন ডিব্ৰুগড়ত থাকি পিছদিনা পুৱাই যাবগৈ। মানুহজনে লগ লোৱাত সিও সুবিধাটো নেৰিলে। ভাল হওক, বেয়া হওক চিন্তা কৰি মাকে স্বস্তিৰ নিশ্বাস এটা এৰিলে।

গতানুগতিকতাৰ মাজেৰে দিনবোৰ গৈ থাকিল। বাইদেৱে সেইদৰেই বেচা-কিনা কৰি দিন প্ৰৱৰ্তালে। কেইটামান দিনৰ পাছত সেউতী বাইদেউ ওলাই যোৱাত মানুহজন আকৌ আহিল। শিখাই গুঁঠিবলৈ উল আৰু শলা লৈ আহিছে। আহিয়েই চিৰদিনৰ ত ঘৰুৱা মানুহৰ দৰেই শিখাক আকৌ শলা চমজাই দিলে। “মোলৈকে গুঁঠবা, বুনীৱাকে গুঁঠবা। পচন্দ হ’লে পিছে-পৰে তোমালোককো পিক্ৰাম বাক।”

শিখাই সামৰি-সুতৰি লৈ উলখিনি ভিতৰত থৈ আহিল। মানুহজনে পুনৰ মাত লগালে।

ঃ মাৰানো কেতিয়া গ’ল ?

ঃ সময় হ’ল।

ঃ কিয় তোমাৰ দেউতাৰ নাই নেকি ?

ঃ আছে আমাৰ এগৰাকী পেহী আছে, তালৈকে গৈছে। কেইদিনমান পেহীয়ে বখাইছে হেনো।

ঃ বাক শিখা তোমাক কথা এটা সোধোঁ। তোমাৰ দেখিছোঁ সকলো আছে। কিয়নো স্কুলখন এৰি দিলা মিছাতে ? তোমাৰতো বিজ্ঞা নাইকিয়া নহয়।

ঃ কেনেকৈ জানিলে মোৰ বিজ্ঞা আছেনে নাই।

ঃ চাওঁচোন তোমাৰ হাতখন দিয়া মই চাই দিওঁ। মই আকৌ সুন্দৰ হাত চাব জানো।

শিখাই একো ক’বলৈ নোপাওঁতেই মানুহজনে হাতখনত ধৰি শিখাৰ হাত চাবলৈ লাগিল। এবাৰ জোৰেৰে তাই একৰাই আনিব খোজাত মানুহজনে তাইৰ কঁকালটোতে ধৰি ওচৰতে বহুৱাই লৈ হাতখন চাবলৈ লাগিল। প্ৰথম পুৰুষৰ হাতৰ পৰশত শিখাৰ গাটোৰ ওপৰেদি এক অবুজ শিহৰণ বাগৰি গ’ল। তাই ওচৰতে বহি থাকিল। মানুহজনে তাইৰ ভাল লগা নানান কথা শুনাই যাবলৈ ধৰিলে। এজন ধনী-মানী সুদৰ্শন স্বামীৰ তাই গৰাকিনী হ’ব। বাজঅট্টালিকাৰ মাজত তাই থাকিবলৈ পাব। সুন্দৰ সন্তানৰ মাতৃ হ’ব পাৰিব, মন কৰিলে পঢ়া-শুনাও কৰিব পাৰিব, ইত্যাদি, ইত্যাদি। তাৰ পাছতো ঘৰখনলৈ কোনো অহা নাই। শিখাৰ বিৰক্ত লাগিল। গাভৰু ছোৱালী এজনীৰ হাতৰ মাজত হাতখন লৈ মানুহজন চিৰ পৰিচিত প্ৰেমিক এজন হৈ পৰিল। লাহে লাহে তাইৰ সৰ্বশৰীৰৰ ওপৰত তাইৰ হাত বুলাই যাবলৈ ধৰিলে। উন্নত বুকুৰ ওপৰত হাতখনে তাইৰ হৃদয়লৈ ঢুকাল চুমাৰে ওপচাই দিলে। উচাং মাৰি শিখা ভিতৰলৈ গ’ল। মানুহজন খন্তেক বহি থাকি আকৌ শিখাক মাত লগালে—“চাওঁ শিখা,

এগিলাচ পানী দিয়াচোন।” তাই ওলাই নাহিল। চকুৰে তাই ভীষণ আন্ধাৰ দেখিলে। দুৰ্দশাগ্ৰস্ত অৱস্থা এটাত পৰি তাই সকলো হেৰুৱাব লগা হৈছে। ইয়াতকৈ দুখ আৰু তাইৰ বাবে একো নাই। তাইৰ মাকৰ ওপৰতেই ভীষণ খং উঠিল। এই বাবেভচহু মানুহবোৰক মাকেহে চপাই লৈছে। ঘৰত গাভৰু ছোৱালী এৰি আটাইবোৰে বাহিৰত বনৰীয়া কোবাই ফুৰিছে। ইয়াতকৈ কিবা আৰু অমঙ্গল সিহঁতৰ ঘৰত হ’ব লাগিছেনে? এৰা! এয়াই আন্ধাৰ নহয়, অৱশ্যে আৰু আন্ধাৰ আছে। ভীষণ আন্ধাৰ, গভীৰ আন্ধাৰ য’ত খেপিয়াই খেপিয়াইও সিহঁতে বাট বিচাৰি নাপাব। তেতিয়াহে ঘৰখনৰ মানুহবোৰে বুজি উঠিব। পৃথিৱীত লঘোণে থকা দুখতকৈয়ো আৰু কিবা দুখ আছে? এজনৰ উৎকট যৌন তাড়নাত শিখাৰ অন্তৰাত্মাই বিদ্ৰোহ কৰি উঠিল। হয়তো অৱস্থাৰ তাড়নাত পৰিয়েই তাই সেই মানুহজনৰ লগত মিলা-মিচা কৰি, দেহ বিক্ৰী কৰি চলিবলৈ মাকেই পাং পাতিছে। নহলেনো মাক ওলাই যোৱাৰ পাছত সদায় মানুহজন আহেনে? ক’ব মানুহ, কি কথা, একো বিচাৰ নাই। কেৱল ডেকা মানুহ এজন আহি তাইৰ দেহৰ কামনা কৰিছে—সুন্দৰ সুন্দৰ কথাৰ ফুলজাৰিৰে। তাই সচেতন হৈ পৰিল। তাই ইয়াৰ সুন্দৰ ব্যৱস্থা হাতত ল’ব। সমাজৰ এনে পুৰুষবোৰক তাই দেখুৱাই দিব যে পৃথিৱীত প্ৰায়বোৰ ছোৱালীয়েই দেহ বিক্ৰী কৰি পেট প্ৰৱৰ্ত্তাবলৈ নিবিচাৰে। শতকৰা নিৰান্নৱৈজনী ছোৱালীৰ নাৰীত্ববোধ নাথাকিলেও এজনীৰ আছে আৰু সেইজনীয়েই হৈছে শিখা—শিখা। অৱস্থাৰ তাড়নাত পৰি নিৰান্নৱৈ-জনী ছোৱালীয়ে দেহ বিক্ৰী কৰি জীয়াই থাকিবলৈ বিচাৰিলেও শিখা নামৰ একালৰ আভিজাত্যপূৰ্ণ পৰিয়ালৰ ছোৱালীয়ে নিবিচাৰে। তাইৰ ঘৰখনৰ সকলোৱেই জহুৱামে গলেও তাই নাযায়। তাই অকলেই এই ঘৃণনীয় দুনীতিৰে নিজৰ যুঁজিব। তাইৰ পৰৱৰ্ত্তী আদৰ্শৱতী ছোৱালী হৈ জীয়াই থকাৰ বাবে নিজৰ যত্নগত তাই আত্মহত্যা কৰিব লগা হ’লেও কৰিব, অথচ সমাজত অৱহেলিতা ঘৃণনীয় হৈ দেহ বিক্ৰী কৰি জীয়াই নাথাকে। এইদৰেই ভাবি-গুণি তাই সাউং কৰে ভিতৰৰ-

পৰা ওলাই আহিল। উলৰ পেকেটটো আৰু শলা চাৰিডাল মানুহজনৰ গালৈ দলিয়াই দি ক’লে—

: আপোনাৰ মহৎ আদৰ্শ মই বুজি উঠিছোঁ। এনে আদৰ্শ মোৰ প্ৰয়োজন নাই। কোনোবা প্ৰয়োজন থকা ছোৱালীৰ ওচৰলৈ যাওক। আপোনাৰ চুৱেটাৰ গুঁঠি দিয়াৰ উপৰিও যৌনসুখো দিব পাৰিব। আজিৰপৰা আপোনাৰ এনে ব্যৱহাৰ মই সহ্য নকৰোঁ। এতিয়াই সাৱধান কৰি দিলোঁ। এজন অচিনাকি পুৰুষে এনেদৰে মোৰ দেহত হাত দিয়াৰ প্ৰতিশোধ মই অতি সোনকালেই ল’ম। গতিকে আপুনি মনত ৰাখিব।

: কি প্ৰতিশোধ ল’বা? হাঃ হাঃ হাঃ, বুজিছা শিখা, বিষ নথকা সাপৰ ফোঁচ ফোঁচনিয়েই বেছি।

: আমাৰ ফোঁচ ফোঁচনি বেছি নে কম আপুনি দেখা পাব। গতিকে মনে মনে থাকক। মই জীয়া মানুহ চিনি পাইছোঁ। আমাৰ মায়ে হয়তো জীয়া মানুহ চিনা টান কাৰণে চিনিব পৰা নাই। সঁচা! জীয়া মানুহ চিনা টান। কিন্তু, আপুনি চাই ল’ব, জীয়া মানুহ চিনিবলৈ টান হ’লেও মই সমাজৰ আগত মৰা মানুহ কেনেকুৱা তাৰেই প্ৰমাণ দেখুৱাম। মৰা মানুহ হ’লেও সমাজখনৰ আগত অচিনাকি মৰা মানুহৰ সন্তোদ দিম।

: এইবোৰ তুমি কি বলকিছা?

: বলকা নাই, মই কথা কৈছোঁ।

: কি অচিনাকি-চিনাকি কথা কৈছা?

: কৈছোঁ আৰু!

‘কি কৈছ নো’—বুলি সেউতী বাইদেউ সোমাই আহিল। লগতে শিখাৰ ভনীয়েক শেৱালীও। ‘একো কোৱা নাই’—বুলি শিখা ভিতৰলৈ সোমাই গ’ল।

মানুহজনে নৱ আৱস্থালৈ। ‘আপুনি পালে’

: হয়। কিমান সময় হ’ল অহা মানুহজনৰ দি

: এয়া পাইছোঁহিহে। আপুনি যাওক। আপোনাৰ-ব সোমাই চাহ-তাহ এটোপা খাই লওক।

সেউতী বাইদেউ সোমাই গ'ল। শেরালী ওচৰতে বৈ থাকিল।

: তুমিয়েই শিখাৰ ভনীয়েক নোহোৱা জানো?

: হয়।

: এৰা, চেহেৰাই কয় নহয়। বহা।

সম্মুখৰ মুঢ়া এটাতে শেরালী বহিল। সম্মুখত এজন খুলন্তৰ পুৰুষক লৈ শেরালীয়ে কল্পনাৰ পাৰ ভাঙি দিলে। চকু তিৰবিৰাবলৈ ধৰিলে, ওঁঠত যুছ, মধুৰ হাঁহিৰ বেঙণি উদ্ভাসিত হ'ল। বাৰেপতি খহি পৰা উন্নত স্তনৰ আঁচল খহিয়েই থাকিল, যেন অগ্ৰমনস্কতাতহে তেনে হৈছে।

: আপোনাক চিনি পোৱা নাই।

: মই ছদিন হ'ল ইয়ালৈ অহা। তোমাক অৱশ্যে আজিহে লগ পাইছোঁ। অৱশ্যে শিখাৰ লগত মোৰ চিনা-জনা হ'ল।

শেরালীয়ে খিলখিলকৈ হাঁহিবলৈ ধৰিলে।

: কি হ'ল শিখাৰ কথা ক'লত চোন হাঁহিলা?

: এ'হ এনেয়ে। তাই কি যে বেল। মানুহৰ লগত কথা এযাৰো পাতিব নাজানে।

: হয় নেকি? এৰা, ময়ো সিদিনা চুৱেটাৰ গুঁঠি দিবলৈ কৈ গৈছিলোঁ। মোকতো একোৱেই দিব নালাগে, খাটনিৰ বাবে যিহকে বিচাৰে তাকেই দিম। এনেয়ে থকাতকৈ ব্যস্ত হৈ উপাৰ্জন কৰাৰ কথাহে কৈছিলোঁ। মাৰাই যে পুৱাৰেপৰা গধূলিলৈকে কষ্ট কৰি তোমালোকক খুৱাব লাগে, তোমালোকে হাতে-কামে নালাগা কিয়? তেওঁ চোন মই চুৱেটাৰটো গুঁঠিবলৈ দিয়াতো নোৱাৰোঁ বুলিহে ক'লে।

: হয় নেকি? মই কৈছিলোঁ নহয়, তাই কিবা বেল-পুং বুলি। অকণো স্মাৰ্ট নহয়। এতিয়াও একেবাৰে বেকুৱাৰ্দ হৈ আছে। দিয়কনা ময়ে গুঁঠি কিয় চুৱেটাৰটো। অ' ম'ৰাৰ কথাই হেনো চুৱেটাৰটো নোৱাৰোঁ নহয়? আৰু?

শেরালীয়ে গুঁঠিটো এহঁদৰে লোকৰে কৰি-মেলি নিশিকিলেনো মই শিকিব-মেলিবলৈ কেনেকৈ যোগাৰ কৰি দিম। মাকে ক'লে।

শেরালীয়ে লৰালৰিকৈ মানুহজনৰ হাতৰপৰা উল আৰু শলা-কেইডাল লৈ আহিল। মানুহজনে স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। গাটোও বঞ্জিত বঞ্জিত লাগিল। মাক সেউতী বাইদেউলৈ চাই স্মিলিলে।

: কি, আপোনাৰ বিক্ৰী হ'লনে?

: হ'ল আৰু। পিছে কেইটামান পেকেট থাকিল, আপুনি নিয়ে যদি...

: এ'হ নিনিম কিয়? জকল নিম। দিয়ক লৈ যাওঁ। মোৰ ওচৰত কোনো লুক-ঢাক নকৰিব। মোক আপোনালোকে নিজৰ ল'ৰা বুলি ভাবিব। মই কাকো পৰ বুলি নাভাবোঁ। এই গোটেই সংসাৰখনেই মোৰ ঘৰ। গোটেই মাইকী মানুহবোৰেই মোৰ মাতৃ। বিভিন্ন ঠাইত ৰাজহুৱা অনুষ্ঠানবোৰত ঘূৰি ফুৰোঁতে জীৱনত বহুত মানুহ লগ পাইছোঁ। দিহা-পৰামৰ্শ দি পাৰ্থ্যমানে বহুতকে সহায়-সহযোগ আগ বঢ়াইছোঁ। আপোনালোকো তাৰে এঘৰ নহয় জানো? ভগৱানে মোক টকা-পইচা বহুত দিছে। সেইবোৰ মই সজ কামতে খটুৱাবলৈ বিচাৰিছোঁ। টকা-পইচাৰ সদ্ব্যৱহাৰ নকৰিলে ভগৱানেও দণ্ড দিয়ে, জানেনে?

: হয় হয়, কেলেই নহয়। আপুনি আচল কথাই কৈছে। আপোনাৰ কথা-বতৰা মোৰ খুউব ভাল লাগিছে। আজিকালি আমি এযাৰ মৰমৰ মাত 'আই ঐ দেহি'-ৰপৰাও বঞ্চিত হ'ব লগা হৈছে। মানুহ-হুহু, মিতিৰ-কুটুম আমাৰ ঘৰলৈ কোনো নহা হ'ল—আমাৰ ছুদিনৰ কাৰণে। আমাৰ অৱস্থা যেতিয়া টনকিয়াল আছিল, মই দিনটো আলহী-অতিথি সন্ধ্যিয়েহে তত পাইছিলোঁ। এদিন থাকিবলৈ অহা আলহী এসপ্তাহলৈ নগৈছিল। বাহিৰৰ-ভিতৰৰ সকলো কাম মই ছুখ-ভাৰ নোহোৱাকৈ কৰিছিলোঁ। একোলৈকে মই ভয় কৰা নাছিলোঁ। পিছে... এতিয়া... মানুহজনৰ শিলত এয়া ঘটিছে। আগৰ দৰে খাটিবও নোৱাৰা হ'লোঁ। মোৰ... বুলি... একো নাইকিয়া হ'ল। খোজ কেইটামান জোৰেৰে কাটিলোঁ, কোনো উঠিবলৈ ধৰা হৈছে। গাভৰু ছোৱালী ঘৰত এনেয়ে শিক্ষা-দীক্ষা

নিদিয়াকৈ সুমুৱাই ৰাখিছোঁ। অৱস্থাৰ তাড়নাত পৰি একো কামকে আজি কৰিব নোৱাৰা হ'লোঁ। হস্ত-শিল্পৰ কেন্দ্ৰ এটাৰ লগত জড়িত হৈয়ে আজিলৈকে ঘৰখন ময়েই চলাইছোঁ। দেউতাক থকা-নথকা একেই হ'ল।

আজিকালি য'তে ৰাতি, ত'তে কাতি। ল'ৰাইতো নমনা হ'লেই, ছোৱালীয়েবা কি কৰে কোনে জানে! মইচোন একো চিন্তাই কৰিব নোৱাৰা হ'লোঁ। গতিকে কোনে কি কৰে বা কৰিছে কৰি থক। মই একো কথাৰে বিবেচনা কৰিব নোৱাৰা হৈছোঁ।

: এৰা! একেবাৰে মনটো পেলাই নিদিবচোন। আপোনাৰ সংসাৰৰ কোনো নাইকিয়া হ'লেও আমিতো আছোঁ। কেতিয়াবা কিবা বিপদত পৰিলে ক'ব। বিপদত আমি এৰি নিদিওঁ। আমাৰ দৰে মানুহবোৰে জনগণৰ মঙ্গলৰ কাৰণেই জীৱন উচৰ্গা কৰিছে। আপোনাত-কৈয়ো ছুখীয়া মানুহেই খাই-বহি, সুখে-সন্তোষে জীয়াই আছে। গতিকে চিন্তা কৰিবলৈ কিটো আছে। চিন্তা নকৰিব। মই বাক আজিলৈ যাওঁ। আপুনি কিবা দিয়ে যদি দিয়ক।

মানুহজনী উঠিব খুজিও ৰৈ গ'ল আৰু 'শিখা, শিখা' বুলি কেইবা-বাৰো চিঞৰিলে। ভিতৰতে শিখা জুপুকা মাৰি থাকিল, মুখেৰে মাত নলগালে। কেইবাবাৰো মাতি মাতি মাত নোপোৱাত 'মৰতীজনী ক'তনো সোমালগৈ'—বুলি ভিতৰলৈ গৈ পেকেট কেইটা লৈ ওলাই আহিল।

: এই কেইটাই নিয়ক। পিছত পাৰিলে সবহকৈ দিম বাক।

মানুহজনে জেপৰপৰা টকা দহটা উলিয়াই দিলে। সেউতী বাইদেৱে মেলা হাতটো মেলাতে ৰখাই ক'লে—

: দহটা টকা পাব লগা বস্তুতো মই আপোনাক দিয়া নাই; গতিকে যি হয় কমাই দিয়ক।

: এ'হ, ইয়াতকৈ কমাই দিলেনো আপুনি নিবৰ্ত্তন কৰিব? এই টকা দহটা ল'লেও জুপুকা নকৰিব।

সেউতী বাইদেৱে টকা দহটা ভিতৰলৈ থ'বলৈ গ'ল। শেৱালীলৈ চাই মানুহজনে মাত লগালে।

“চুৱেটাৰ তেনে গুণ্ঠিবা? বৰ জাৰ পৰিছে এইবাৰ, এতিয়া যাওঁ। তুমি ঘৰত থাকিবা নহয়? মই পৰহিমানলৈ আহিম। আজি আকৌ চিনেমা চাবলৈ টিকট লৈ থৈছোঁ।”

“হয় নেকি? আমি আজিকালি চিনেমা চোৱাৰ কথা ক'বই নোৱাৰা হ'লোঁ।”

“কিয়?”

“নিওঁতাই নাই চোন। মাইতেতো অকলে নপঠায়, ভাল বিশ্বাসী মানুহ নহ'লে।”

“আমাক বিশ্বাসী মানুহ বুলি ভাবিব পাৰিছা জানো?”

“কিয় নোৱাৰিম?”

“তেন্তে মোৰ লগত ওলাবা। ময়ে দেখুৱাই ঘৰত অকণমান আগবঢ়াই দিলেই হ'ল নহয়। পিছে মাৰাক কথাটো সুধি ওলাবা পৰহিলৈ। এখন বৰ ভাল চিনেমা আহিছে 'ইলী' হললৈ। যদি চোৱা মই টিকট লৈ আহিম। যিহে মানুহ হৈছে। টিকট কটাই এটা মহা সমস্যা। হাত-ভৰিও ঘা লাগি যায়। গাৰ চোলা খুলি ল'ব লাগে। মই অৱশ্যে তেনেদৰে টিকট কাটি চিনেমা চোৱাৰ কথা ক'বই নোৱাৰোঁ। ব্লেকত চেৰ টিকট পায়, তাৰে লৈহে চাওঁ। পৰহিলৈকে ওলাবা। মই সোনকালে আহিম। চিনেমা শেষ হ'লে বাক অলপমান আগবঢ়াই দি যাম। এতিয়া যাওঁহে। মাৰাক মাতা চোন।”

“অ' মা, মা, এইকালে মাতিছে।”

সেউতী বাইদেৱে ল'ৰালৰিকৈ ওলাই আহিল।

“যায় নেকি?”

“হয়।”

“যাওকগৈ।”

“চিনেমা এখা আৱৰ্ণ টিকট কাটি থোৱা।”

অপৰিচিত মানুহবোৰেও কেতিয়াবা মানুহজনীৰ বুকুৰ আপোনজন হৈ পৰাৰ কৌশল জানে। বাহিৰত নব্বাদ, সমাজবাদ, সৌহাৰ্দ্যতা আদিৰ সাকৰা সাকৰা কথা কৈ ভিতৰত

३०

ধৰি কোনোবাই সমালোচনা কৰিলে আনে বেয়া নাপালেও দেউতাই অন্ততঃ বেয়া পাব। গতিকে মই কৈছোঁ তই ভালেৰে মানুহজনক ঘৰ একুৱাই দিব পাব। তোৰ বাহিৰে কোনেও এইটো কাম কৰিব নোৱাৰে।”

“তই যে তেনেকৈ কৈছ শিখা, তইনো মানুহজনৰ কিটো বেয়া দেখিলি? মইতো তেওঁক নিজে চিনা-জনা হৈ ঘৰলৈ মতা নাছিলোঁ। তেওঁ নিজেও কিবা স্বাধীন কাৰবাৰ কৰে। সেয়ে মোক এইবোৰ বেচি ফুৰা দেখি লগ পাই সুধিলে আৰু তেৱোঁ কিনিবলৈ বিচাৰিলে। মই আৰু নেলাগে বুলি ক’লেহে হ’ব। চাটোন ৯ বজাৰেপৰা ঘূৰি-পৰি মাত্ৰ টকা চাৰিটা পাই আনিলোঁ। ভোকে-পিয়াহে মাতিব নোৱাৰা হৈ ঘৰলৈ গুচি আহিলোঁ। চাৰিটা টকাৰেনো কি পাম ভাবি-গুণিয়েই একো অনা নাই। মানুহজনে তেওঁ থিতাতে বস্ত্ৰখিনি লৈ দহ টকা উলিয়াই দিলে। সিদিনাও দহ টকা দিলে। ঘৰতো ফিকা পানী অকণৰ বাহিৰে একো মুখত দিবলৈ নাছিল। তেখেতে অনা বস্ত্ৰ-কেইটা নথকা হ’লে কিনো মুখত দিলোহেঁতেন। ভাল-বেয়া, উৎকৃষ্ট-নিকৃষ্ট, বস্ত্ৰ-অবস্ত্ৰ পেটৰ ভোকৰ যন্ত্ৰণাত মোৰ এতিয়া সেইবোৰ ভাবিবৰ ধৈৰ্য্য নাইকিয়া হৈছে। মুখৰ আগত পোৱা বস্ত্ৰখিনি বিষ্ঠা হ’লেও খাই ভোকৰ উপশম ঘটাইছোঁ। গতিকে তই যিয়েই নকৰ, মাক হৈয়ো মই সকলো সহ্য কৰিম। ছই চকু লুমুদোঁ মানে তইতৰ মুখত অন্ন এমুঠি দিবলৈ যত্ন কৰিম। তাকে কৰিব নোৱাৰিলে তইতেই জানো কুকুৰে হাড় নোখোৱা নকৰিব। এতিয়াই ইমানকৈ বিচনাত পুৰি থাকিব লগা হ’লে মোৰ গতি কি হ’ব”—বুলি সেউতী বাইদেৱে আউলি-বাউলি হৈ কান্দিবলৈ ধৰিলে। মাকে কন্দা দেখি শিখাৰো অন্তৰাত্মাই এক ছঃসহ বেদনাত চেপি-খুন্দি দহি আহিবলৈ ধৰিলে। সহ্য কৰি বৈ থাকিব নোৱাৰি তায়ে কান্দিবলৈ ধৰিলে। বিশেষকৈ মাকৰ অন্তৰত আঘাত লগা কথা মনে নকৰা নহ’ল পালে। ঘৰখনত সকলোৱেই মাকৰ বন-বন কৰি কয়, তাইহে নকয়। তাইহে ধৈৰ্য্য ধৰি অতদিনে সিহঁতৰ ঠেকছিগা পৰিয়ালটোক চলাই আহিছে। মাককো

পাৰ্থ্যমানে সহায় কৰি দিয়ে। তাইৰ বাদে ঘৰখনৰ আটাইকেইটা ল’ৰা-ছোৱালীয়েই বিপক্ষে গ’ল। মাজু ছোৱালী শেৱালীৰতো দেহৰ ওপৰত পৰণ নপৰা যুৱক হয়তো সেই অঞ্চলত নায়েই। সেয়ে তাইৰ পিন্ধা-উৰাৰ চিন্তা মাক-দেউতাকে একো কৰিব নালাগে। সেইবোৰ তাই নিজেই যোগাৰ কৰে। মাক-দেউতাকে মাতিলেও তাইৰপৰা বিশেষ একো ভাল সমিধান নাপায়। তাইৰ কঠুৱা, কৰ্কশ বাক্যবাণে মাক-দেউতাকৰ হাড়লৈকে কঁপাই পেলাব। গতিকে নিস্তদ্ধ।

ঘৰখনৰ গতি-গোত্ৰবোৰ দেখি শিখা কিছু দিনৰপৰা সম্পূৰ্ণ বেলেগ হৈ পৰিছে। ঘৰখন চলাবলৈ তায়ে দেহে-কেহে যত্ন কৰিছে। ওচৰৰ হাইস্কুল লিভিং পৰীক্ষা পাচ কৰা ল’ৰা এটাৰ-পৰা কিতাপ-পত্ৰ গোটেই আনি আকৌ পৰীক্ষাটো দিবলৈ যত্ন কৰিছে। কাৰোবাৰ প্ৰেছ এটাত সোমাই ল’ব পাৰিলে যিকেইটা টকা পাব, তাৰে কিবা এটা সহায় হ’ব। সেয়েহে সিহঁতৰ ঘৰৰ ওচৰৰ প্ৰাণজিৎ শৰ্মাৰ সহায় লোৱাৰ কথা ভাবিলে। তেওঁ যদি লাগি-ভাগি প্ৰেছ এটাতে সুমুৱাই দিয়ে, তাইৰ নিজৰ খৰচটো নিজে উলিয়াব পাৰিলেও বহুত তত পাব।

প্ৰাণজিৎ শৰ্মা হাত দীঘল মানুহ। চি. আই. ডি. ইন্সপেক্টৰ। গাৱঁখনৰ উন্নতিৰ কাৰণে বৰ চিন্তা কৰে। পঢ়ি-শুনি চাকৰিৰ কাৰণে প্ৰায় বাহিৰত থাকিব লগা হ’লেও গাৱঁখনৰ দুখ-দুৰ্দশাৰ প্ৰতি চকু ৰাখে। উঠি অহা ডেকা ল’ৰা-ছোৱালীবোৰক বুদ্ধি-পৰামৰ্শ দি সহায়-সহযোগ আগবঢ়ায়। উঠি অহা ল’ৰা-ছোৱালীবোৰ উত্তোণী, কৰ্মৰত, বুদ্ধিসম্পন্ন হ’লেও ভাল পায়।

সেইবোৰ কথাৰো ভাবি-গুণি এদিন মাকক সুধি—শিখায়ে প্ৰাণজিৎ শৰ্মা ঘৰ আৱজনা গম পাই ঘৰলৈ পাবলৈ গ’ল। মাকেও খুউব আগ্ৰহেৰে পঠালে। মানুহজনৰ দিহাৰ পৰা মানুহৰে প্ৰাণজিৎ শৰ্মাৰ ওপৰত আশা-ভাৰসা আছে। সিহঁতৰ সহায়-সহযোগ, আন্তৰিকতাৰ কথা কোনেও পাহৰিব নোৱাৰে, তায়ে

দৰে তাই বিপথে যাব নোৱাৰে। বংশত কলঙ্কৰ কালিমা সানিব নোৱাৰে। নৈতিকতাক হেৰুৱাই যৌনসুখত মত্ত হৈ দেহ বিক্ৰী কৰি সমাজৰ অৱহেলিত হৈ নিজৰ অস্তিত্বক, ব্যক্তিত্বক পঙ্গু কৰি পেলাব নোৱাৰে। গতিকে তাই জীয়াব কাৰণে যুঁজিব। স্বাৱলম্বী হৈ যি ছপইচা উপাৰ্জন কৰে, তাতে সন্তুষ্ট থাকি ঘৰখনক সহায় কৰি নিজেও আত্মতৃপ্তি লাভ কৰিব। ইয়াকে কৰিব পাৰিলে তাই নিশ্চয় সুখী হ'ব পাৰিব। ইয়াতকৈ সুখ তাই সংসাৰত একো নিবিচাৰে। দেহ বিক্ৰী কৰি ঘটা ধনতকৈ কপালৰ ঘাম মাটিত পেলাই ঘটা ধনৰ মূল্য অধিক। শেৱালীৰ ধনৰ মূল্যতকৈ তাইৰ ধনৰ মূল্য অধিক। শেৱালীৰ ব্যক্তিত্বতকৈ তাইৰ ব্যক্তিত্বৰ মূল্য অধিক।

এই দৰে ভাবি থাকোঁতেই তাইৰ মনটো বৰ ফৰকাল লাগি গ'ল। ইমান ফৰকাল তাইৰ আজি বহুত বছৰেও লগা নাছিল। প্ৰাণজিৎ শৰ্ম্মাৰ ওচৰৰপৰা আহিবৰেপৰা তাইৰ মনত, প্ৰাণত কৰ্ম্মৰ অনুপ্ৰেৰণা পালে, জীয়াই থকাৰ যেন এক মহৎ অৱলম্বন পালে। সেয়ে সন্মুখৰ কিতাপজাপকে তাইৰ বৰ আপোন আপোন যেন লাগিল। বুকুৰ মাজত স্মুৱাই লৈ এটি অজান শিশুৰ দৰে মৰম কৰিবৰ মন গ'ল। কিতাপ-জাপৰ বুকুত সোমায়েই তাই শান্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। জীয়াই থকাৰ যেন এক নতুন আশ্বাস পালে।

১২টা বাজিল। নিৰ্দিষ্ট সময়ত, আগতে অহাৰ দৰে মানুহজন আকৌ আহিল। মানুহজন আহি চোতালত ভৰি দিয়াৰ লগে লগেই শেৱালীয়ে বাসন্তীৰ বলিয়া সমীৰণৰ দৰে বাউলী হৈ চঞ্চল হৈ পৰিল। মানুহজন আগতকৈ সুন্দৰ হৈ পৰিপাটিকৈ সাজি-পাৰি আহিছে। সুন্দৰ দামী চুট-টাইৰ লগতে চেণ্টৰ মধুৰ গোল্ফে কোঠালিটো আমোল-মোলাই পেলালে। শেৱালীয়ে ঘপহ কৰে উঠি আগবঢ়াই আনিলেগৈ। তায়ো ঘৰত থকাতকৈ তেওঁৰ পোৰ-কানি পিন্ধি সুন্দৰকৈ মূৰ-গা অঁতাই-নিচাই ল'বাই খাবলৈ উপযুক্ত খাদ্য পোৱা নাই যদিও সেওঁ হৈদেউৰ ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাৰ চেহেৰাৰ জোৰ বহুতে নাপায়। শেৱালীৰ মুখমণ্ডলৰ বক্তিম আভাই মানুহজনৰ দেহত যৌৱনৰ তৰঙ্গই

উঠা-নমা কৰিবলৈ ধৰিলে। শেৱালীৰ সান্নিধ্য লাভৰ আশাত ছবাহৰে শেৱালীক সাৱটি ধৰি দেহ-মন যৌন তাড়নাৰে পূৰ্ণ কৰি দিয়াৰ আশাত মানুহজনৰ চকু তিৰবিৰাবলৈ ধৰিলে।

শেৱালীয়ে নতুন ভঙ্গিমাৰে বহিবলৈ ক'লে আৰু নিজেও সন্মুখৰ মুঢ়াটোতে বহি পৰিল।

“মাৰা ওলাই গ'ল হ'বলা? তুমি অকলেই আছানে আৰু কোনোবা আছে?”

“তাই অকলেহে আছে। মই আছোঁ যদিও এতিয়া যাওঁ। আপোনালোকে কথা পাতক, লগতে কি হয় ‘চাল’ লওক। মোৰ বাবে অসুবিধা ভোগ কৰিব নালাগে।”—এইবুলি শিখাই তিতৰৰপৰা মাত লগালে।

কথা শুনি মানুহজন চমকি উঠিল। খঙত ৰঙা হৈ গ'ল আৰু জোৰেৰে কৈ গ'ল, “মই কেইবা দিনো আহি লক্ষ্য কৰিলোঁ তোমালোকৰ এই ছোৱালীজনী বৰ অসভ্য। কেনেকৈ কথা কৈ তোমাক এৰি গুচি গ'ল দেখিলানে? সঁচাকৈয়ে তোমালোকে মানুহৰ ঘৰলৈ মানুহ আহিলে বেয়া পোৱা নেকি?”

“ইস, আপুনি সেই অসভ্যজনীৰ কথাত নালাগিব দেই। তাই কিবা ক'লেও নালাগিব। মায়ে বা আমিবোৰেতো আপোনাক একো ক'বলৈ যোৱা নাই।”

“মোৰ ক্ষমতা আছে জানা, ইচ্ছা কৰিলে তেওঁক মই মোৰ ভৰিত পেলাব পাৰোঁ। কিন্তু মই জনগণৰ সেৱক। তেনে কৰিলে অত্যাচাৰ হ'ব। তেনে নকৰোঁ। মাৰালৈও মোৰ বৰ দুখ লাগে। চোৱাচোন তোমালোকৰ ঘৰত মাৰাক-তোমাক ইমান ভাল লাগে; কিন্তু শিখা বাক কিয় এনেকুৱা হ'ল।”

“সেই বেকৱাৰ্ডটোৰ কথা থৈ দিয়ক।”

“তেনে বাদ দিয়া এইবোৰ কথা।”

মানুহজনে টোপোলা এটাত পেৰা অলপ লৈ আহি হাতত লাহেকৈ স্মুৱাই দি ক'লে, “এয়া চাহ খাব।”

“সদায়নো এইবিলাক পইচা খৰচ কৰি কিয় আনিব লাগিছে?”

“সেইটো তেনেই সামান্য কথা শেরালী।”

“আপুনি তেনে অকণমান সময় বহক। মই চাহ ছকাপ কৰি আনো।”

সাউং কৰে শেরালীয়ে অৱান্ত সময় খৰচ নকৰাকৈ চাহ কৰি আনিলে। এক মিনিট সময়তে তাই হাজাৰ ঘণ্টাৰ অভাৱ অনুভৱ কৰিলে। এক মিনিট সময়ও যেন তাই কাষৰপৰা আঁতৰ নহয়। চাহৰ লগত পেৰা আৰু তাই আগতেই যোগাৰ কৰি ৰখা বিস্কুট কেইটামানেৰে চাহ আনি দিলেহি। খন্তেক বৈ মানুহজনে মাত লগালে।

“ভোমালৈ ক’তা?”

“অ’ আনোঁগৈ ৰ’ব।”

তাই শুদা চাহ একাপ লৈ ওলাই আহিল। আৰু আগৰ ঠাইতে বহি পৰিল। মানুহজনে বিস্কুট আৰু পেৰাকেইটা আগবঢ়াই দি ক’লে—“লোৱা।”

“নালাগে নালাগে, আপুনিযেই খাওকচোন, আমি ভাত খাবৰ বেছি সময় হোৱাই নাই।”

“থৈ দিয়া, পেৰাটো খাব পাৰিবা।”—বুলি মুখত লাহেকৈ পেৰা অকণ ভৰাই দিলে। শেরালীয়ে হাঁহি হাঁহি যেন পৰিছে বাব মানুহজনৰ গাতে। মুখত ভৰাই দিয়া পেৰাকণ খাই তাই তিৰ-বিৰাই থকা চকু ছটাৰে মানুহজনলৈ চালে আৰু মানুহজনে তাইৰ হাতৰ মাজত পেৰা এটা স্তম্ভাই দিলে।

বান্ধোনহীন প্ৰেমিক-প্ৰেমিকা এহালৰ দৰে দুয়ো ধেমালিৰ মাজতে চাহ খাই শেষ কৰিলে। কাপ-প্লেটকেইটা সামৰি থৈ শেরালীয়ে গোটকৈ থোৱা মচলা আৰু তামোল আগ বঢ়ালে। দুয়ো খালে।

মানুহজনে মাত লগালে, “পিছে শেরালী, মাৰাক সুধিলানে নাই?”

“কি?”

“সিদিনা চিনেমা চাম বুলি কোৱা নাছিল জানো?”

“কৈছিলোঁ।”

“যাবানে নাই, মই আকৌ টিকট কাটি লৈ আনিছোঁ।”

“অ’ হয় নেকি? মাক সোধা-নোসোধা লৈনো কিটো আছে। মা আহি পাবহিয়েই। মই সুধিম আৰু যাম। আহোঁতেতো ৰাতি হ’ব। ইমান হাবি-জঙ্গলৰ বাট, মই কিন্তু অকলে আহিব নোৱাৰোঁ।”

“কোনো ভয় নাই, কোনো ভয় নাই। মই যেনেকৈ নিম ঠিক তেনেকৈয়ে শেরালী দেৱীক আগৰ দৰে থৈ যামহি।”

দুয়ো প্ৰাণ ঢালি হাঁহিলে।

“জানা, তোমাক মোৰ খুউব ভাল লাগিছে। তুমি যেন মোৰ কোনোবা জনমৰে চিনাকি।”

“আপোনাৰ দৰে উদাৰ মনৰ মানুহবোৰক মোৰো খুউব ভাল লাগে।”

“এটা কথা নহয় শেরালী, আজি যদি তোমাক মাৰাই চিনেমা চাবলৈ ৰাতি যাবলৈ নিদিয়ে; মোৰ টিকট দুটা এনেয়েই যাব।”

“ইস, কিয়, নিদিব আকৌ। আমাৰ মা তেনেকুৱা নহয়। নেযাবি বুলিলেও মই নাযামনে?”

“ক’লৈ যাবি অ’ আই”—বুলি সেউতী বাইদেৱে হাতত টোপোলা এটা লৈ সোমাই আহিল।

বাইদেউক দেখি মানুহজনে সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰিলে আৰু মুখ-হাত ধুই আহিবলৈ ক’লে। ভব্য-গব্য এজন জ্ঞানী মানুহৰ দৰেই মুখৰ মাজতে ভোৰভোৰালে, “দেহি ঐ ইমান কষ্ট কৰি আহিছে।”

সেউতী বাইদেৱে “শিখা, শিখা অ’ কি কৰিছনো, একো মাৰ-সিকতিয়েই নাইচোন”—বুলি চি-মানুহজনক সোমাই গ’ল হয়, কিন্তু শিখাক দেখা নাপাই পুনৰ শেরালীক মাতিলে, “শিখা কেনি গ’ল অ’।”

“মই ক’ব নোৱাৰোঁ, তাই কিবা কৈ যায় নেকি?”

ভেনেতে শিখা দৌৰি আহিল। “অ’ মা, মা, মই আহিছোঁ অ’। কোনোবা যুগতে ঘৰপৰা ওলাই গ’লোঁ, ইমান যে আমনি লাগিছে। তুমি অহালৈ বাট চাই আছোঁ। তোমাক অহা দেখিয়েই দৌৰি আহিছোঁ।

“ল’ৰা-ছোৱালীহালো অহা নাইনে?”

“আহিব সিহঁত, অহাৰ সময় হৈছে।”

“শেৱালী পিছে ঘৰত অকলেই আছিলনে? কিয় মই ছয়োজনীকে ঘৰত থাকি কাম-বন কৰিবলৈ কৈ গৈছিলোঁ নহয়।”

“নহয় অ’ মা, মই থাকিলে শেৱালীহঁতৰ কিবা ডিষ্টাৰ্ব হয় বুলিহে আঁতৰি গ’লোঁ।”

“জানো কি কৈছ মই একো বুজা নাই”—বুলি মানুহজনী ভৰি-হাত ধুবলৈ পুখুৰীলৈ গ’ল। শিখাইও ল’ৰালবিকৈ জুইকুৰা জ্বলাই টিপটুটো তুলি দি মাককো চাহ এটোপা খুৱালে আৰু নিজেও খালে। চাহ খাই মাক বাহিৰলৈ ওলাই গ’ল।

সেউতী বাইদেউৰ মনত এক ভয়ঙ্কৰ আশঙ্কাই তোলপাৰ লগালে। সেয়ে মুখেৰে একো নকৈ অকণ সময় বহি আকৌ উঠি ভিতৰলৈ গ’ল, ডাঙৰ ডাঙৰকৈ শিখাক সুধিলে, “শিখা, তই অথনি প্ৰাণজিতৰ ওচৰলৈ গৈছিলি নহয়! কি ক’লে অ’ তোক? কিবা এটা সুবিধা কৰি দিব পাৰিব বুলি কৈছেনে?”

পাৰোঁতে পাৰিব পাৰে, অৱশ্যে আজি কথা-বতৰা হৈ কালিলৈ-মানেহে মোক ক’বহি। মোক পঢ়িবলৈও কৈছে।

“ক’ব তোন, জ্ঞানী ল’ৰা নহয় জানো?” হওক তেও ঈশ্বৰে চকু মেলি চালেই তত পাওঁ।”—বুলি কৈ কৈ আকৌ বাইদেউ ওলাই আহিল। শিখাই সিদিনা মাকক বৰ অন্তৰত লগাকৈ কোৱাৰে-

পৰা সেউতী বাইদেউৰ মনত এক ভয়ঙ্কৰ আশঙ্কাই তোলপাৰ লগালে। সেয়ে মুখেৰে একো নকৈ অকণ সময় বহি আকৌ উঠি ভিতৰলৈ গ’ল, ডাঙৰ ডাঙৰকৈ শিখাক সুধিলে, “শিখা, তই অথনি প্ৰাণজিতৰ ওচৰলৈ গৈছিলি নহয়! কি ক’লে অ’ তোক? কিবা এটা সুবিধা কৰি দিব পাৰিব বুলি কৈছেনে?”

উলিয়ালোঁ। আৰু দুদিনতে এটা চুৱেটাৰ ওলাবই।”

মানুহজনে টপবাই মাত লগালে—“শেৱালী দেখিছোঁ গোঁঠা-মেলাই এম্পাৰ্ট। ইমান সুন্দৰকৈ গুঁঠিব পাৰে বুলি মই আগতে ভবাই নাছিলোঁ। নোৱাৰিব নো কিয়, চম্ভলে মানুহ যোৱাৰ যুগত আমিবোৰ মানুহে সাধাৰণ-অসাধাৰণলৈ বাট চাই হাত সাৱটি বহি থাকিলে হ’ব নে? সকলো কামৰে জগতত মূল্য আছে। কেৱল কৰিব জানিব লাগে। সেয়ে আপোনাৰ চিন্তাধাৰাক, কৰ্মক মই হেজাৰবাৰ শলাগিছোঁ। আপুনিৰেই ভাৰি চাওকচোন, আজি অতদিনে আপোনা-লোকৰ ঘৰত দেউতাক নায়েই; আপুনিৰেই জানো ল’ৰা-ছোৱালী-গালক পোহপাল দিয়া নাই। ঘৰতে বহি ফুটছাইসোপাকে সাৱটি থকা হ’লে আজি চকৰ তলত জুই জ্বলাবলৈ চাউল মিলিলহেঁতেন নে? আজি বহি থকাৰ যুগ নহয়। ল’ৰা-ছোৱালী, ডেকা-গাভৰু, মুনিহ-তিবোতা সকলোৱেই ওলাই যাবৰ যুগ আহিল। মই নিজেও সমাজৰ কটকটীয়া বান্ধোনবোৰৰ পক্ষপাতি নহয়। আৰু আনকো পেটত গামোচা বান্ধি জীয়াই থকা দেখিলে ভাল নালাগে। সেই কাৰণে মই শেৱালীক কৈছোঁ, ময়েই চাকৰি এটা যোগাৰ কৰি দিম। পাৰিলে তেওঁ কৰিব; নিজৰ খৰচটো ওলালেও বহুত হ’ব। নহয় নে বাক?” সেউতী বাইদেউলৈ চাই সুধিলে।

“হয়, কেলেই নহয়। মই নিকপায় হৈ পৰিছোঁ, লাহে লাহে মোৰ শৰীৰ অৱশ হৈ আহিছে। আগলৈ মই যে ইহঁতক খুজি-মেলি আনি খুৱাব পাৰিম আশা দেখা নাই। দেউতাকেও একো কাণ নকৰা হ’ল, শিখাকো ক’বাত পাৰিলে কিবা এটা বিচাৰি মই কৰিবলৈ কৈছোঁ।”

“হয়, বৰ ভাল হৈছে।”

“পিছে মা, এটা কথা নহয়”—বুলি শেৱালীয়ে আৰম্ভ কৰিলে—

“আজি মই দাদাৰ লগত চিনেমা আনুহজনি। দাদাই টিকট কাটি আনিছে। ঘূৰি আহোঁতে ঘৰত থৈ যাবাৰ বেজাৰ হ’ব।

“থৈ দে পাই চিনেমা-তিনেমা চাবলৈ। মহা বাতিখন হ’ব। তাতে

এনেদৰে ফুৰা মই ভাল নেদেখোঁ। আমাৰ ওপৰত চকু-চৰহা মানুহৰ সংখ্যা অধিক। ক'ৰবাত কিবা এটা উলিয়াই দিব। এইসোপা চিন্তাই নিশাৰ টোপনি নাইকিয়া কৰিছে; এতিয়া আকৌ অলপ এসোপা কথা শুনাই মোৰ দেহত জুই নজ্বলাবি। তাতে দেউতাৰেও বাতি-বিয়লি ঘূৰি ফুৰাৰ কথা শুনিলে বৰ আঘাত পাব।”

“থৈ দে, থৈ দে মা, আঘাতৰ কথা। দেউতাই আজি অত বছৰে কি দিছে ক'চোন? খুৱাইছে নে পিন্ধাইছে? কাহানিবা চিনেমা এখন চাই পাইছোঁ নে? টাউনৰ ছোৱালীবোৰে যাৰে-তাৰে লগত চিনেমা চাই ফুৰে, তাত হ'লে জগৰ নেলাগে, আমি চালেহে বামাৰ্য়খন তহঁতলৈ অশুদ্ধ হয়।”

“জানো কি ক'ৰ কৰি থাক পাই।”—এইবুলি সেউতী বাইদেউ বহাৰপৰা উঠিল। মানুহজনেও শেৱালীক নপঠায় বুলিয়েই আগতে অনেক আদৰ্শবাদৰ কথা কৈছিল।

সেউতী বাইদেউ উঠা দেখি মানুহজনে জোৰেৰে কৈ উঠিল—
“মই যাওঁহে। আপুনি বেয়া পাইছে যদি তাই যাব নালাগে। কিয়নো, আপুনি মোক হয়তো আপোন বুলি ভাবিব পৰা নাই। নহ'লে নো এনেদৰে কয় নে? শেৱালী মোৰ ভনীৰ লগৰ ভনী। তাইৰ কিবা এটা বেয়া হ'বলৈ ময়ো এৰি দিব নোৱাৰোঁ।”—এই-বুলি মানুহজন বহাৰপৰা উঠিল।

কেতিয়াবা কেতিয়াবা মানুহে অনিচ্ছা সত্ত্বেও কিছুমান কাম কৰিব লগা হয়। নিজৰ ঠেকছিগা, নিৰাপত্তাহীন সংসাৰখনৰ ছবিবোৰ চকুৰ আগলৈ আহি পৰিলে বাইদেউ পেঁপুৰা লাগি পৰে আৰু যিহকে-তিহকে কৰি পেলাব পাৰে। সেইদিনা অগত্যা এবাৰ নোৱাৰা অৱস্থা এটাত পৰি মানুহজনৰ লগত শেৱালীক পঠিয়াই দিলে আৰু শেৱালীক স্কুলমে থৈ যাবলৈও মানুহজনক বাৰে বাৰে খাটিলে। তাৰ পাছতেই মাকে নোৱাৰিলে আকৌ মানুহজনৰ ওচৰলৈ আহি ক'লে—
“মই নোৱাৰিলোঁ। অকলে যোৱাতকৈ লগৰ এজনী এৰি যাব নে? শিখাকো লৈ যাওক।” মানুহজনে মুখেৰে একো মাতিবলৈ নোপাওঁতেই

শিখাই মাত লগালে—“মই চিনেমা চাবলৈ নাযাওঁ মা! তই মিছাকৈ এইবোৰ কি পাং পাতিছ?”

“কিনো পাং পাতিছোঁ অ' আই। তাই অকলে যোৱা দেখিহে তোকো যাবলৈ কৈছোঁ। তয়ো চাই আহিবি লগতে।”

“জীয়া মানুহক চিনিবলৈ টান হ'লেও মই চিনি পাইছোঁ মা!”—এইবুলি শিখাই ধুবলৈ থকা কাঁহি-বাটিজাপ লৈ পুখুৰী-পাৰলৈ গ'ল।

লাহে লাহে সন্ধ্যা নামি আহিল। শেৱালী আৰু মানুহজন সন্ধ্যাৰ আগে আগে ঘৰৰপৰা ওলাল। চাৰিটা বাজিবৰ হ'ল। অঁকোৱা-পকোৱা গাঁৱলীয়া বাটটো পাৰ হৈ, লগতে দুখন ডাঙৰ হাবি চেৰাই শেৱালীহঁত ৰাজআলিত উঠিলগৈ। জনতাৰ ভিৰ, মানুহজনে ইফালে-সিকালে চাই ৰিক্সা এখন মাতিলে আৰু ওচৰতে ৰিক্সাখন পাই মানুহজন ঘৰহ কৰে উঠিল আৰু শেৱালীলৈ চাই ক'লে—“আহাঁ, বহাঁহি আকৌ।” কোনো সন্দ্ৰোচ নকৰাকৈ শেৱালী মানুহজনৰ ওচৰতে বহি পৰিল।

খন্তেক নিস্তন্ধ।

“বুজিছা শেৱালী, শিখা নাহিল ভালেই হ'ল! তেতিয়া মিছাকৈ দুখন ৰিক্সা ল'বহে লাগিলহেঁতেন।”

“তাই নাহে বুলি মই জানিছিলোঁৱেই।”

“আমি এতিয়া কিমান শাস্তিত বহি আহিছোঁ। আচলতে মনটোহে মিলিব লাগে, জানা? শিখাজনী কিবা গাঁৱলীয়া ভূত।”

শেৱালীয়ে উচ্চস্বৰে হাঁহি ক'লে, “হয়”। শেৱালীৰ হাঁহিৰ উদ্ভাল তব্দই যেন মানুহজনৰ গাতে জঁপিয়াই পৰিব। এবাৰ ৰিক্সাখনে জোৰেৰে থেকেচা এটা মৰাত মানুহজনে “উস্ বৰ থেকেছে” বুলি শেৱালীক বাঁওহাতেৰে খামুচি ধৰি ল'লে।

বহুত সময় পাৰ হৈ গ'ল। শেৱালীৰ মূৰত শুই থকা অতৃপ্ত বাসনাবোৰে মাৰ পাই উঠিল আৰু মানুহজনৰ মূৰত শুই থকা অতৃপ্ত হৈ পৰিল। ক্ৰমান্বয়ে মানুহজনৰ হাতখন ওপৰলৈ আঁতৰি গ'ল আৰু এবাৰ শেৱালীৰ উন্নত বুকুৰ ওপৰত হাত বুলাই ক'বলৈ

ধৰিলে, “শেৱালী, মোৰ সোণজনী, তুমি তো ছপৰীয়া খোৱা চাহটোপাৰ বাহিৰে মই একো খোৱা দেখা নাই। মোৰ আবেলি চাহ খোৱাৰ সময় পাৰ হ’ল। জানাই নহয়, আমাৰ অলপ বস্তু খাই থকাৰ অভ্যাস নাই। এতিয়াও চিনেমালৈ ডেৰঘণ্টা সময় বাকী। গতিকে ব’লা কিবা এটা খাই লও।”

ছয়ো বিজ্ঞাপনৰ নামি হোটেল এখনলৈ সোমাই গ’ল আৰু অইন কোনো নথকা কম এটাত বহি পৰিল। চকুৰ চিনাকি মানুহ এজনে শেৱালীৰ মনটো ভালদৰে বুজি পালে। শেৱালীৰ মনৰ ওপৰত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিয়েই এৰা নাই, দেহৰ গোপন অংশতো বিস্তাৰ লাভ কৰিলে। অকলশৰীয়া সুসজ্জিত নিজান কোঠা এটাত ছয়ো চাহ খাবলৈ ল’লে। নতুন জীৱন, নতুন মাদকতাই ছয়োটা প্ৰাণতে জোৱাৰ উঠিবলৈ ধৰিলে। চাহৰ লগত অনেক সুখাণ্ডৰ অভাৱ দি মানুহজনে শেৱালীৰ নিচেই ওচৰ চাপি বহিল আৰু মাজৰ খালী ঠাই অকণত নিজৰ বাঁওহাতখন পাতি দি তাত তাইক বহিবলৈ বাৰে বাৰে ক’লে। প্ৰথমে শেৱালী হাতৰ ওপৰত নবহিছিল যদিও পিছত সোঁহাতখনেৰে মানুহজনে তাইৰ ভৰি দুখন মজোৰে দাঙি ধৰাত তাই বহি পৰিল। উত্তেজনাত ছয়ো এক উত্তপ্ত শিহৰণ অনুভৱ কৰিলে।

চাহ-মিঠাই আদি অনেক বকমৰ বস্তু আছিল। সন্ধিয়া লাইটৰ তলত বহি ছয়ো আনন্দ উল্লাসেৰে চাহ খালে। মাজে মাজে মানুহজনে গৈ বুজি শেৱালীৰ দেহৰ ওপৰত নানান ধৰণে অত্যাচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। এবাৰ কিবা অসুবিধা পোৱাত ব্লাউজৰ ভুক্কেইটা জোৰেৰে খুলি ল’বলৈ ধৰোঁতেই হোটেলৰ বয়টোৱে খোৱা হ’ল নে নাই চাবলৈ অহাত মানুহজনে পুনৰ দুগিলাচ পানী আৰু দুবিধ মিঠাই খুজি পঠালে। যাতে বহুত সময় খোৱাৰ সুযোগ লৈয়ে কটাই দিব পাৰে। শেৱালীৰ উন্নত বুকুত বাৰে বাৰে বুলোওঁতে তাই বেছি উত্তেজিত হৈ পৰিল আৰু তাই কঁকালৰ পেটীকোটৰ বহীডাল ঢিলাই দিলে, লগে লগে মানুহজনৰ হাতখন সেইফালে ঘূৰিল। এনেদৰে বহুত সময় পাৰ হৈ যোৱাৰ পিছত অভ্যস্ত ভদ্ৰ মানুহৰ দৰে ছয়ো কোঠালিটোৰপৰা

ওলাল আৰু চাহৰ পইচা দি চিনেমা হললৈ আগবাঢ়িল। ইতিমধ্যে চিনেমা আৰম্ভ হোৱাত ছয়ো খৰধৰকৈ বহি পৰিলগৈ। চিনেমা হলৰ ৰূপালী পৰ্দাত কি ওলাইছে তালৈ চকু ৰখাতকৈ মানুহজনে শেৱালীৰ দেহৰ স্পৰ্শ-সুখতহে মত্ত হৈ পৰিল। মাজে মাজে লাইটৰ পোহৰত কিছু অসুবিধা পালেও মানুহজনে সেইবোৰ একোকে লক্ষ্য নকৰিলে। লাহে লাহে ছয়োৰে মন সেমেকি আহিল। আজি ছয়ো অত ঘণ্টা সঙ্গ-সুখত মত্ত হৈ থকাৰ পিছত শেৱালীক আকৌ ঘৰত থৈ আহিবলৈ লাগিব। অৱশ্যে শেৱালী এতিয়া তেওঁৰ হাতৰ মুঠিত। হাতৰ আঙুলি পিটিকি পিটিকি এবাৰ মানুহজনে দুখেৰে ক’লে যে সেই খাবলৈ নোপোৱা, পিকিবলৈ নোপোৱা দুখৰ সংসাৰখনত তেওঁ তাইক পচি মৰিবলৈ এৰি দিব নোৱাৰে। গতিকে অতি সোনকালে তাইক মুক্তি কৰিব। তাৰ বাবে তাইহে মাজু হ’ব লাগে। আত্ম-সুখত মতলীয়া হৈ শেৱালীয়ে বহল চকু দুটাৰ দৃষ্টি মানুহজনৰ চকুৰ ওপৰত ৰাখি সন্মতি-সূচক নিৰ্দেশ জাৰি কৰিলে।

নিৰ্দিষ্ট সময়ত চিনেমা ভাগিল। ছয়ো বাহিৰলৈ ওলাই আহিল আৰু টেক্সি এখন ভাৰা কৰি তাইক ঘৰত থৈ আহিবলৈ ওলাল। শেৱালীয়ে দুগালেদি বৈ অহা চকুলো মোহাৰি ক’লে, “আপোনাক এৰি মই যেন আজি ঘৰলৈ ঘূৰি নাযাম।” টেক্সিৰে তিনি মাইল বাট ঘপহ কৰে গৈ পোৱাৰ বস্ত্ৰগাত মানুহজনেও চটকটাই উঠিল। শেৱালীক জোৰেৰে সাৱটি লৈ শেষ সময়ৰ সকলোবোৰ কাম যেন আদায় কৰিহে পেলাব। তথাপি মাকৰ কথা ৰাখি ভৱিষ্যতৰ পথ নিৰাময় কৰিবলৈ মানুহজনে শেৱালীক ঘৰত থ’লেগৈ। সেই একেখন গাড়ীতে মানুহজন টাউনলৈ উভতি আহিল।

এদিন আবেলি। তিনিমান বজাত জিৎ শৰ্মা শিখাইতৰ ঘৰলৈ আহিল। সেউতী বাইদেৱে আথ-বেথকৈ বহি মান কথো শুধিলে।

“বোপা প্রাণজিৎ, এদিন শিখাক তোমাৰ ওচৰলৈ পঠাইছিলোঁ নহয়। কি অৱস্থাত পৰি তাইক তোমাৰ ওচৰলৈ পঠাইছিলোঁ, মোৰ ঘৰৰ অৱস্থা দেখি নিশ্চয় জানিব পাৰিছা।” সেউতী বাইদেউৰ গাঁতৰ মাজত সোমাই থকা চকু ছটাৰপৰা ছটোপাল চকুৰ পানী অজানিতে ওলাই আহিল। লগে লগে বাইদেৱে চকুপানী মোহাৰি আকৌ কৈ উঠিল, “মই আৰু টানিব নোৱাৰা হৈছোঁ। প্রাণজিৎ বোপা, যদি তুমি কিবা সুবিধা এটা কৰি দিব পাৰা, মৰাৰ মুখত পানী দিয়াৰ দৰে হ’ব।”

সকলো কথা কৈ যেন সেউতী বাইদেউ আজৰি হ’ব, এনে ভাবেৰে মনৰ নানান দুখৰ কথা কৈ আছে। অত্যন্ত গম্ভীৰ প্ৰাণজিতে সকলো কথা একো উত্তৰ নিদিয়াকৈ শুনি ল’লে। তাৰ পাছত লাহেকৈ মাত লগালে—

“খুড়ীদেউ, এটা কথা নহয়—মই প্ৰেছ এটাত কৈ-মেলি সকলো সুবিধা কৰি দিব পাৰিম, আজি সুধি-পুছি আহিছোঁ। কিন্তু ছোৱালী মানুহ, পিছৰ সকলো দায়িত্ব আপোনাৰ নিজৰ। কিয়নো, জানেই নহয়, মই সদায় একে ঠাইতে নাথাকোঁ। অ’ত-ত’ত ঘূৰি ফুৰিব লাগে। পিছত কিবা এটা বেয়া শুনিলে মই কিন্তু খুউব আঘাত পাম। মই আপোনাৰ দুখ বুজি আপোনাৰ মুখলৈ চাই সকলো কৰিম, কিন্তু……।

“বোপাই, তুমি একো চিন্তা কৰিব নালাগে। শিখাৰ প্ৰতি মোৰ অটল বিশ্বাস আছে, তাইকো তুমি শেৱালী বুলি ভাবি যাতে ভুল নকৰা।”

“সেইদৰে কিয় কয় খুড়ীদেউ! শিখাকতো মই বেয়া বুলি ক’বলৈ যোৱা নাই। আজি অত বছৰে তাইৰ আমি একো কথাই শুনা নাই। তেনেস্থলত তেনেকৈ ক’লে মই বেয়াহে পাম।

বাক, তেন্তে কোনো কথা নাই। শিখাই কাইলৈৰপৰাই ইচ্ছা কৰিলে কাম কৰিব পাৰে। গতিকে এটা কথা, কালিলৈ পুৱা ৯ মান বজা……মুয়েই শিখাক লৈ “মালতী” প্ৰেছলৈ ওলাব। মই চিনাকি কাৰ দিম আৰু আপোনাক আগত ৰাখি একেবাৰে চমজাই

থৈ আহিম, যাতে ভৱিষ্যতে কিবা বিপদ-আপদ হ’লে আপুনি নিজে গৈ সকলো সমাধা কৰি আহিব পাৰে।”

সেউতী বাইদেৱে মনতে অলপ সকাহ পোৱাদি পালে। শিখাৰো মনটো শৰতৰ আকাশৰ দৰেই ফৰকাল যেন লাগিল।

পিছদিনা পুৱা। ঘৰৰ সকলো কাম-বন শেষ কৰি মাক-জীয়েক দুয়ো প্ৰেছলৈ বুলি ওলাল। প্ৰাণজিতেও মাজবাটতে তেওঁলোকক লগ ধৰি ৰিক্সা এখনতে উঠি যাবলৈ ক’লে।

প্ৰেছৰ মুখত নামি ইফালে-সিফালে চাওঁতেই প্ৰাণজিতে তেওঁলোকক লগ পালে আৰু মেনেজাৰৰ ওচৰলৈ লৈ গ’ল। শিখাই মেনেজাৰক নমস্কাৰ জনালে আৰু তেওঁৰ নিৰ্দেশক্ৰমে দুয়ো ওচৰৰ চকী কেইখনতে বহি পৰিল।

প্ৰাণজিতে শিখাক চিনাকি কৰি দিলে, “মই যে কৈছিলোঁ এইজনীয়েই মোৰ ভনী শিখা। অৱস্থাৰ তাড়নাত পৰি পঢ়া-শুনাও কৰিব পৰা নাই। গতিকে এটা চাকৰি পালে তায়ে ঘৰখনৰ ডাঙৰ ছোৱালী হিচাপে কিবা কৰিব পাৰে বুলিয়েই আপোনাৰ ওচৰলৈ লৈ আহিছোঁ।”

মেনেজাৰে মূৰ তুলি চালে আৰু ক’লে, “কাম কৰিব পাৰিবা, মোৰ আপত্তি নাই, পিছে স্বভাৱ-চৰিত্ৰ ভাল হ’লে, নিয়মানুৱৰ্ত্তিতা মানি চলিলে মই ভাল পাওঁ। ইয়াতকৈ মোৰ আৰু কটু শাসন একো নাই। গতিকে যিদিনাৰপৰাই সুবিধা হয় আহ।”

শিখাই ‘ওঁ’ বুলি শলাগিলে। পুনৰ মানুহজনে নিজৰ কামত মনো-নিৱেশ কৰিলে। সেউতী বাইদেউৰ অস্বস্তি লাগিলেও মানুহজনক নিজৰ কথা এষাৰ ক’বলৈ নাপালত শান্তি নোপোৱাৰ আশাত লাহেকৈ মাত লগালে, “ময়ো আহিছিলোঁ আপোনাক কিবা এষাৰ ক’ম বুলিয়েই।”

ঃ ওঁ, কৈ যাওক।

ঃ মই এইৰ মাক, আপুনি হয়তো মোক চিনি পোৱা নাই। আপুনি তাইক নিজৰ ছোৱালীৰ দৰে শিকাই-বুজাই ল’ব……সুখী হ’ম।

: সেই বিষয়ে আপুনি একো চিন্তা নকৰিব।

স্বস্তিৰ নিশ্বাস এটা পেলাই ছয়ো ওলাই আহিল। প্ৰাণজিতে পুনৰ ডাঙৰ ডাঙৰকৈ ক'লে, “তুমি তেন্তে কাইলৈৰপৰাই আহিবা।”

শিখাই ক'লে, “দাদা মই যাওঁ। মাকেও ক'লে—“এই কাইলৈৰপৰাই আহিব।”

: বাক।

পিছ দিনাৰপৰাই শিখা নিয়ম মতে প্ৰেছলৈ গ'ল আৰু কাম-কাজত লাগিল। নতুন উত্তমমেৰে শিখাই সকলোবোৰ কথা সুন্দৰকৈ বুজি লৈ কাম কৰিবলৈ ধৰিলে। প্ৰেছৰ মেনেজাৰজনে তাইক সকলো কামতে চকু দি ভাল মানুহৰ ঘৰৰ ছোৱালী হিচাপে বুজাই-বঢ়াই দিলে। খুউব কম সময়ৰ ভিতৰতে তাই সকলোৰে প্ৰিয় হৈ পৰিল। একনিষ্ঠাৰে সকলো কাম শিকি-বুজি খুঁত নলগাকৈ কৰি যাবলৈ ধৰিলে। মাহেকৰ মূৰত পোৱা টকাকেইটাই এতিয়া শিখাইতৰ বহুত কামত আহিল। মাকে নিয়াৰিকৈ ঘৰখন চলাই নিলে। ডাঙৰ ল'ৰা তিনিটা যো ক'বাত কাম-কাজত সোমাই ঘৰলৈ নহাই হ'ল। কেতিয়াবা ভূমুকি মাৰিলেও এৰাতিতকৈ আৰু ছৰাতি নাথাকে। ঘৰখন আগতকৈ বহুত পৰিৱৰ্তন হ'ল। সেউতী বাইদেৱে ঘৰতে থাকি তাঁত-সূত লগাই ঘৰুৱা কাম-বন কৰি ঘৰখনৰ ভিতৰতে উপাৰ্জন কৰিবলৈ ধৰিলে। শিখা প্ৰেছলৈ ওলাই যায়, দেউতাকো ঘৰত নাথাকে, গতিকে সেউতী বাইদেউ কেৱল শেৱালীৰ কাৰণেই ঘৰৰ চাৰি-বেৰৰ মাজত আৱদ্ধ থাকিব লগা হ'ল। মানুহজনৰ লগত শেৱালীৰ যিটো সম্বন্ধ স্থাপন হ'ল, তাৰপৰা তাইক কোনেও আঁতৰাই আনিব নোৱাৰিলে। বহুত ভাবি-গুণি এদিন শিখায়ে তাইক বুজাই চালে যে তাই পুনৰ স্কুলত নাম লগাই পঢ়ি পৰীক্ষাটোকে দিব। কিয়নো, স্কুললৈ গ'লে দিনটো স্কুলতে আৱদ্ধ থাকিব। শেৱালী তাতো মান্তি নহ'ল। তাই ভাল পাওক ছাৰি একেবাৰে দাং খাই উঠিল। “এতিয়া বুঢ়া শালিকাৰ মাত লোৱাৰ

খুজিছ। আগভেনো কিজ দিব নোৱাৰি স্কুল একৰাই দিছিল কিয়? অতদিনে পঢ়ুৱাব পৰা হ'লে বি. এ. পাছ কৰিলোহঁতেন নহয়?”

তাইৰ কথাত সকলোৱে নিকন্তৰ হ'ল।

সেউতী বাইদেউ আৰু শিখাই একো উপায় উলিয়াব পৰা নাই, কি সূত্ৰে তাইক সং পথলৈ ঘূৰাই আনিব পাৰে। অসং পথত নামি আজি-কালি তাইৰ চেহেৰাটোও কিবা হৈ গৈছে। অথচ তাই নিজৰ ভুলৰ কথা এক মুহূৰ্ত্তও উপলব্ধি কৰিব পৰা নাই। ঘৰত কাকো নমনাই হ'ল। কিবা এটা উপায় অৱলম্বন কৰি ঘৰৰপৰা প্ৰায়ে ওলাই আহে আৰু সেইজন মানুহক লগ ধৰি ক'ত কি কৰে, সেই কথা কোনেও নাজানে। কিন্তু টাউনৰ প্ৰায়বোৰ গলি, হোটেল, চিনেমা-হলত আজি-কালি গাৱঁৰ মানুহে প্ৰায়ে শেৱালী আৰু সেইজন মানুহক লগ পায়। আৱণ্টক যেন ভাবিলে সেউতী বাইদেউকো কয়হি। কিন্তু সেউতী বাইদেৱে এতিয়া কি কৰে। শেৱালীক শাসন কৰিবলৈ আৰু একো বাকী নাই। দৰিদ্ৰতাৰ চেলু লৈ শেৱালীয়ে ঘৰখনৰ প্ৰতি বিদ্বেষ ভাব পোষণ কৰিছে; লগতে ভৰ্কেৰে, যুক্তিৰে বুজাই দিছে যে তাইক জন্মদাতা পিতৃ-মাতৃয়ে অকণমান আশ্ৰয়ৰ বাহিৰে আন একো দিব পৰা নাই। গতিকে জীৱন-যৌৱনৰ আশ্ৰয়-স্থান তাই এতিয়া নিজে নিজেই বিচাৰি পাইছে। সেইবাবে সেইজন ব্যক্তিক বিশ্বাস নকৰাৰ কোনো হেতু থাকিব নোৱাৰে। সেয়ে তাইক কটু কথাৰে সমালোচনা কৰা, শাসন কৰা, তাইৰ ওপৰত অমানুষিক অত্যাচাৰ চলোৱা সেই সকলোবোৰেই নিৰর্থক। তাই যিটো সত্য বুলি, চিৰস্থায়ী বুলি ভাবিছে, তাতকৈ গভীৰ সত্য আৰু একো নাই। তাৰ বাবে কোনেও একো চিন্তা কৰিব নালাগে। তাই নিজৰ পথ নিজেই ঠিক কৰি ল'ব। এনেকুৱা কথাবোৰ শুনি শুনি সেউতী বাইদেউৰ অতিষ্ঠ লাগিল আৰু তাই যি কৰে কৰক বুলি এৰি দিয়াৰ দৰে দিলে। কেতিয়াবা খঙত তাইৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ল'বলৈ বিচাৰিলেও খন্তেকৰ পাছতে মাতৃ-হিয়াখনে সহ্য নকৰি পুনৰ হাহাকাৰ কৰিবলৈ ধৰে। মাকে এক জীয়াই থাকোঁতেই কেনেকৈ পেটৰ পোৱালি এটাক বিপথে যাবলৈ এৰি

দিছে, সেই কথা কোন পিতৃ-মাতৃয়ে চাই থাকিব পাৰে? অথচ তেওঁলোকে চায়ে আছে। তিক্ততাৰো এটা সীমা আছে। সেউতী বাইদেউৰো তিক্ততাৰ সীমা চেৰাই গ'ল। এদিন ইয়াৰ এটা উপায় বিচাৰি মনৰ মাজতে অলেখ প্রশ্নই ভুমুকিয়াবলৈ ধৰিলে। এই প্রশ্নৰ উত্তৰ কোনেও দিব নোৱাৰে। এই প্রশ্নৰ উত্তৰ হয়তো দিব পাৰিব প্ৰাণজিতে, প্ৰাণজিৎ শৰ্ম্মাই। সেয়ে এদিন পুৱাতে সেউতী বাইদেউ প্ৰাণজিতৰ ঘৰলৈ ঢাপলি মেলিলে।

প্ৰাণজিৎ তেতিয়া বিচনাতে। আগনিশা এটা মাৰাত্মক ঘটনাৰ উহ লৈ কুৰোঁতেই প্ৰায় গোটেই বাতিটো গ'ল। কাহিলি কাহিলি পুৱাতে ঘৰলৈ আহি বিচনাত পৰাৰ অকণমান সময়ৰ পাছতেই সেউতী বাইদেউ আহি ওলাইছেহি। প্ৰাণজিতৰ মাকে গোটেই কথাটো বুজাই ক'লে যে সি এই মাত্ৰ শুৱলৈ গৈছে। গতিকে আবেলিকৈ আহিব। নতুবা আবেলি ভাগলৈ সিয়েই যাব সেউতী বাইদেউৰ ঘৰলৈ। সেই কথা মতেই সেউতী বাইদেউ ঘৰলৈ ঘূৰি আহিল আৰু প্ৰাণজিতক জকল আবেলি পঠিয়াই দিবলৈ মাকক কৈ আহিল।

আবেলি তিনিটামান বাজি গৈছেহে, এনেতে প্ৰাণজিৎ শৰ্ম্মা সেউতী বাইদেউৰ ঘৰলৈ বুলি ওলাই আহিল। শিখা তেতিয়া আহিবৰ হোৱাই নাই। সদায় চাৰি বজালৈকে কাম কৰি আহোঁতে আহোঁতে প্ৰায় পাঁচ বাজিবৰ হয়।

সেউতী বাইদেউৰ ঘৰৰ ওচৰ পাওঁতেই প্ৰাণজিতে কোনোবা পুৰুষৰ উচ্চ স্বৰৰ হাঁহি শুনিবলৈ পালে। ভিতৰলৈ সোমাই প্ৰাণজিৎ খন্তেক চমকি ব'ল আৰু সেউতী বাইদেউক মাত লগালে। উধাতু খাই বাইদেউ ভিতৰৰপৰা ওলাই আহিল।

“অ' তুমি আহিলা? আহা, বহাহি।”

“মই বৰ ব্যস্ত খুড়ীদেউ, আপুনি মাতি পঠোৱাত নাহিলে বেয়া পাব বুলি ভাবহে আহিলোঁ।” প্ৰাণজিতে ক'লে।

কৰিলা বোপাই, মই বিশেষ দৰকাৰ এটাত তোমাৰ ওচৰলৈ গৈছিলোঁ। তোমাৰ টোপনি খতি বুলি জানি দিগ্‌দাৰ দিবলৈ

বেয়া লাগিল! সেয়ে তোমাক ইয়ালৈকে মাতি গুচি আহিলোঁ।

“হয়, মই মা'ৰ মুখে সকলো শুনিছোঁ।”

খন্তেক পৰ কথাবোৰ শুনি থাকি শেৱালী উচাং মাৰি ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। মানুহজনেও অন্যমনস্ক হৈ ভৰিৰ ওপৰত ভৰি তুলি বহি ল'লে। খন্তেক নীৰৱতাৰ পিছত সেউতী বাইদেউলৈ চাই প্ৰাণজিতে সুধিলে, “এখেতকচোন চিনি পোৱা নাই।”

সেউতী বাইদেৱে একো ক'বলৈ নোপাওঁতেই মানুহজনে ঘপহ কৰে মাত লগালে, “মই ইয়াৰেই।”

“ক'ত চাকৰি কৰে?” প্ৰাণজিতে প্রশ্ন কৰিলে।

“ইয়াতেই।” মানুহজনে উত্তৰ দিলে। আপোনাক ক'বাত দেখা যেন অনুমান হয়।

“মোৰ ঘৰ ইয়াতে। চাকৰিৰহে স্থিৰতা নাই। অৱশ্যে বৰ্তমান গোলাঘাটত। আপোনাৰ ঘৰ ইয়াত নে চাকৰিহে ইয়াত?”

“ধৰক, মোৰ ঘৰ নাই।”

“মানে?” প্ৰাণজিতে প্রশ্ন কৰিলে।

“মানে মই যাযাবৰ।”

সেউতী বাইদেউ উচপ খাই উঠিল। “কি, কি ক'লা, তোমাৰ ঘৰ নাই? তুমি যা-যা-বৰ। তুমি যাযাবৰ হ'লে নহ'ব। আজিৰ বাদে কাইলৈ তুমি সংসাৰী হ'ব লাগিব। সংসাৰৰ কটকটীয়া বান্ধোনৰ শিকলি তোমাৰ ডিঙিত আঁৰি মই নিশ্চিন্ত হ'ব খোজোঁ। ইয়াৰ অগ্ৰথাই আৰু উপায় নাই। তুমি কি কোৱা?”—বুলি প্ৰাণজিতক কৈ সেউতী বাইদেউ ফোঁপাবলৈ ধৰিলে।

“মই একো বুজা নাই খুড়ীদেউ।”

“কি? এতিয়াও তুমি আমাৰ ঘৰৰ ছৰ্ম্মাবোৰৰ কথা শুনা নাই? শেৱালীৰ কথা শুনা নাই? শেৱালীয়ে আজি-কালি কাৰ লগত নিজৰ সুন্দৰ জীৱন-যৌৱন শেষ কৰিছে তুমি এতিয়াও শুনা নাই? নে তুমি আমাক জুখি চাইছা?”

নহয় খুড়ীদেউ, এই সকলো কথাবোৰ চিন্তা কৰি থাকিবলৈ মোৰ

আজি কালি আজৰিয়েবা ক'ত? দিন-ৰাতি মোৰ কেতিয়াবা একে হৈ যায়। ক'ত কেনেকৈ ঘূৰি ঘূৰি জনগণৰ সেৱা কৰিব পাৰোঁ তাকেহে সময়ে-অসময়ে চিন্তা কৰোঁ। গতিকে গাঁৱৰ ছোৱালী এজনীয়ে এজন সুদৰ্শন পুৰুষৰ লগত প্ৰেম কৰিছে, তাৰ খবৰ মোক বাক কিয় লাগিছে?”

“আপুনি মোৰ লগত কেঁচুৱা-ধেমালি কৰা নাইতো?” মানুহজনে ক'লে।

“নাই কৰা, মই আপোনাৰ লগত কেঁচুৱা-ধেমালি কৰিবলৈ ময়োতো কেঁচুৱা নহয়।”

শেৱালীৰ লগত যে মই প্ৰেম কৰিছোঁ, সেই কথানো আপোনাক কোনে ক'লে।”

“সেই কথা মোক কোনে ক'ব লাগিছে। মই দেখিছোঁ।”

“আপুনি শিখাৰ লগত প্ৰেম কৰা নাইতো?”

“আপুনি যদি মই প্ৰেম কৰিছোঁ বুলি ভাবে, ভাবিব পাৰে। মই শিখাৰ লগত প্ৰেম কৰা নাই। মই তাইক অন্ন-বস্ত্ৰৰ সংস্থানৰ যোগাৰ কৰিহেই দিয়া নাই, দৰিদ্ৰ নিৰুন্ন পিতৃ-মাতৃৰ মুখতো তাইৰ যোগেদিয়েই অন্ন দিয়াইছোঁ। তাইৰে সৈতে বাটে-ঘাটে, হাবিয়ে-বননিয়ে, হোটেল-চিনেমা-হল আদি সকলোতে যৌন-ক্ৰীড়া প্ৰদৰ্শন কৰা নাই। তাইক মই মোৰ এজনী আদৰৰ ভনী বুলি মৰম কৰিছোঁ।

ঃ ময়ো যদি শেৱালীক আদৰৰ ভনী বুলি মৰম কৰিছোঁ বুলি কওঁ তেতিয়া আপুনি কি ক'ব?

ঃ ক'ব পাৰে। কিন্তু ককায়েক আৰু ভনীয়েকৰ মাজত স্বামী-স্ত্ৰীৰ সম্বন্ধ স্থাপন হ'ব নোৱাৰে।

ঃ আপুনি দেখিছোঁ শিষ্টাচাৰৰ সীমা চেৰাই গৈছে। শেৱালীৰ লগত মোৰ যে স্বামী-স্ত্ৰীৰ সম্বন্ধ স্থাপন হৈছে, সেই কথা আপোনাক কোনে ক'লে?

“সেইবোৰ কথা কোনেও ক'ব নালাগে। মোৰ বিৱেকে কৈছে।”

ধৈৰ্য্য সহকাৰে কথাবোৰ শুনি থাকি সেউতী বাইদেৱে ব'ব নোৱাৰি

টপবাই মাত লগালে।—“সেই কথা প্ৰাণজিতক কোনেও কোৱা নাই, মই কৈছোঁ।”

ঃ আপুনি কৈছে?

ঃ ওঁ।

ঃ আপুনি মোক এতিয়াও ভুল বুজিছে। শেৱালীৰ লগত মই কোনো দিনেই স্বামী-স্ত্ৰীৰ সম্বন্ধ স্থাপন কৰা নাই। এই মুহূৰ্ত্ত পৰ্য্যন্ত শেৱালীক মই নিজৰ ভনীৰ দৰেই ভাবি আছোঁ।

ঃ বুৰ্বক, অপদাৰ্থ, নিলাজ ক'ববাৰ! তেনে কথা কোৱাৰ আগতে মৰি যাব লাগিছিল। তোৰ সন্তানে শেৱালীৰ গৰ্ভত স্থিতি লোৱা পৰ্য্যন্ত তই শেৱালীক ভনী বুলিয়েই পৰিচয় দি থাকিব নে?

ঃ মিছা কথা। তেনে কথা কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে। শেৱালী অন্তঃসত্ত্বা নহয়। তেনে অপবাদেৰে মোক প্ৰত্যাখ্যত কৰিবলৈ নিবিচাৰিব। এজনী গাভৰু ছোৱালী পৰপুৰুষৰ লগত আপোনালোকে অবাধে এৰি দি জীৱিকাৰ পথ মুকলি কৰে, আকৌ তেনে ছোৱালীয়ে কাৰবাৰ লগত কিবা খেলা কৰি, কিবা হ'লে, এজন নিৰ্দোষী মানুহৰ গাত তেনে ঘৃণনীয় অপবাদ জাপি দিয়াতো আপোনাৰ দুৰ্ঘোৰ পাপ হৈছে। তেনে পাপৰপৰা আপুনি ইহ জনমত কেতিয়াও নিস্তাৰ পাব নোৱাৰে।

“কি ক'লি, কি ক'লি? তোৰ মুখত এইবোৰ মই কি শুনিছোঁ”—বুলি সেউতী বাইদেউ বুলিয়াৰ দৰে হ'ল। হঠাতে মানুহগৰাকী কোঁপাই-জোঁপাই লুপি কঁপি যুটোটাৰ ওপৰৰপৰা বাগৰি পৰিল। প্ৰাণজিতে লৰালৰিকৈ ভিতৰলৈ সোমাই গৈ ভিতৰৰপৰা পানী আনি সেউতী বাইদেউৰ মূৰত ঢালিবলৈ ধৰিলে। তেতিয়া শেৱালীও আহি মাকক ইটো-সিটো কৰিবলৈ লাগিল। ঠিক তেনে সময়তে প্ৰেছৰপৰা শিখাও আহিল। প্ৰাণজিৎ আৰু শিখাই মানুহগৰাকীক ধৰি ভিতৰত গুৱাই দিলেগৈ। বহুত সময়ৰ পাছত বাইদেউৰ জ্ঞান ঘূৰি আহিল। ইফালে মানুহজনে ইটোৰ পিছত সিটো চিগাৰেট জ্বলাই ছাৰিলে ধৰিলে আৰু অত্যন্ত খঙেৰে শেৱালীক মাতিলে—

“চাওঁ শেরালী, মই তোমাক প্ৰতি দিনেই খাবলৈ দিয়া ‘পিল’ খোৱা নাছিল নে কি?”

“প্ৰথমতে খাইছিলোঁ।” শেরালীয়ে উত্তৰ দিলে।

“পিছে?”

“পিছলৈ সেই পিল খালে অন্য ধৰণৰ অপকাৰ কৰে কাৰণে তিনি মাহমান খোৱা নাই।”

“মোক কিয় কোৱা নাছিল?”

“আপোনাক ক’বলৈ মোৰ একো আৱশ্যক হোৱা নাছিল। এতিয়া আৱশ্যক হৈছে কাৰণে কৈছোঁ। অতি সোনকালে আপুনি মোক লৈ যাওক।”

“তুমি এনে মিছলীয়া ছোৱালী বুলি মই ভবাই নাছিলোঁ।”

“মোক মিছলীয়া বুলি ক’লেই নহ’ব। এই সকলোবোৰতে গুৰি আপুনি। অথচ আপুনি এইবোৰ কি কৈছে। মোৰ সৰ্বনাশ কৰিবলৈ খোজা নাই নহয়?”

“মানুহজন খন্তেক নীৰৱে থাকিল। তাৰ পাছত ঘপহ কৰে বহাৰপৰা উঠিল। “ইয়াৰ উচিত বিচাৰ লোৱা হ’ব”—বুলি নিজে কৈ মানুহজন কালসন্ধ্যা ঘৰপৰা ওলাই গ’ল।

ঘৰখনত এক শোকাবহ পৰিৱেশে আৱৰি পেলালে। এনে এক শোকাবহ পৰিস্থিতিত পেলাই মানুহজন গুচি গ’ল হয়, তাৰ বহুস্তৰ আঁত এডালৰ পাছত এডালকৈ কেইবাডালো ওলাই থাকিল। প্ৰাণজিতে হাঁহি এটা মাৰি দীঘল নিশ্বাস এটা এৰিলে। সেউতী বাইদেৱেও বহলকৈ চকু দুটা মেলি প্ৰাণজিতৰ ফালে চাই কাতি হৈ গুলে আৰু থোকা-থুকি মাতেৰে ক’লে, “দেখিলা প্ৰাণজিৎ, এই তেজখোৱাটোৱে আমাৰ তেজ খালে। মই এতিয়া কি কৰোঁ। তুমি মোক উদ্ধাৰ কৰিব লাগিব। তুমি মোক যেনে-তেনে সেই প্ৰাণজিৎ হাতত এইক গতাই দিব লাগিব। তাই যেনেকৈ মৰে মৰক। মই তাৰ বাবে দুখ কৰিবলৈ নাই। সংসাৰৰ এই দুখ-যাতনাই আঁতিছে। মোৰ কপালত দুখ-যাতনাই লেখা আছিল।

ঘৰৰ, বংশৰ কলঙ্কৰ বোজা মই এতিয়া শিৰ পাতি ল’ব লগা হ’ল। মই এতিয়াহে একেবাৰে মৰিলোঁ।”—বুলি সেউতী বাইদেৱে কান্দিবলৈ ধৰিলে।

গহীনাই প্ৰাণজিতে মাত লগালে। “খুড়ীদেউ, ধৈৰ্য্য ধৰক। মই আপোনালোকৰ ঘৰখনৰ মুখলৈ চাই ইয়াৰ উচিত ব্যৱস্থা ল’ম। তাৰ বাবে মোক মাত্ৰ কেইটামান দিন সময় লাগিব। মই এটা ডাঙৰ সত্য আৱিষ্কাৰ কৰিব পাৰিছোঁ। যদি সেয়ে হয়, আপোনালোকক উপকাৰ কৰাৰ বাদেও দেশৰো উপকাৰ হ’ব লাগিব। পিছে খুড়ীদেউ, এটা কথা নহয়, আপোনালোকৰ ঘৰলৈ যে এই মানুহজন প্ৰায় ছয় মাহ অহা-যোৱা কৰিলে, আপুনি নিশ্চয় তাৰ বিষয়ে সকলো কথা জানে, কওকচোন তাৰ ক’ত ঘৰ, কি চাকৰি কৰে?”

সেই বিষয়ে মই একো নাজানো। কোনো দিন সোধাই নাছিলোঁ। যোৰহাটতে থাকে কাৰণে ইয়াৰে বুলি ভাবি লৈছিলোঁ। পিছলৈ গতি-গোত্ৰবোৰ চাই অৱশ্যে মোৰ বহুত কথাত সন্দেহ হৈছিল। মই তাৰ ওপৰত চোকা দৃষ্টি ৰাখিছিলোঁ আৰু কৈছিলোঁ; কিন্তু মোৰ একো কথাকে নাৰাখি শেরালীয়ে তাৰ লগত অবাধে মিলা-মিছা কৰি অ’ত-ত’ত ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। মই নিকপায় প্ৰাণজিৎ! মই একেবাৰেই নিকপায়। যদিও আমাৰ গাত তোমালোকে দোষ দিয়া, তথাপি ছোৱালীক একো কথা শুনাব নোৱাৰিলোঁ। এগাল ল’ৰা-ছোৱালী জন্ম দিয়াৰ অজুহাতত সিহঁতক ভাল ধৰণেৰে খুৱাব-পিন্ধাব নোৱাৰাৰ বাবেই সিহঁতৰ নিৰ্গজ্জ বচনবোৰে মোৰ কলিজা ক’লা পেলালে। গতিকে অৱশেষত মই মাতিবলৈকে বাদ দিলোঁ। তাইক এৰি দিবলৈ বাধ্য হ’লোঁ। তাইৰ সকলোবোৰ দেখি থাকিও মই সহি থাকিলোঁ। কিন্তু সিদিনাহে মই গম পালোঁ যে তাই অন্তঃসত্ত্বা। সেয়ে তোমাৰ আগতে তাক কোৱাত সি কি ক’লে তুমি শুনিলাই। সি যে ক’ৰবাত চাকৰি-বাকৰি কৰে, মোৰ সেই কথাত বিশ্বাস এটা আছে, কেলেই জানা? আজিৰ দিনত চাকৰি নকৰিলে এজন মানুহে কেনেকৈ খাব। জন্ম-মৰ্জ্জাৰ টকা খৰচ কৰিব। সেয়েহে মই সেই বিষয়ে গুৰুত্ব দিয়া

নাছিলো আৰু কেতিয়াবা মনৰ দুখতে কথা এটা ভাবিছিলোও যে তাই তাক ভাল পাইছে পাওক, যদি গুচিও যায় মোৰ কোনো আপত্তি নাই। কিন্তু এইবোৰ আকৌ কি বিচাৰ, কি ভণ্ডামি! এতিয়া যদি সি নিনিয়ে, তাইৰ কি গতি হ'ব আৰু আমিয়েই বা সমাজত নাক উলিয়াই থাকিম কেনেকৈ?”

কথাবোৰ শুনি থাকি প্ৰাণজিতবোৰ বৰ খং উঠিছিল। কোনো দিনে ভাল চকুৰে নোচোৱা শেৱালীক “শেৱালী, এইফালে আহা”—বুলি জোৰেৰে মাত লগাইছিল। শেৱালী ওলাই আহি তেওঁৰ সন্মুখতে ব'লহি। তাইলৈ মূৰ দাঙি চাই প্ৰাণজিতে সুধিলে—

“এই মানুহজনৰ ঘৰ ক'ত?”

“ইয়াতেই।”

“মানে?”

“ঘোৰহাটতে বুলি কয়।”

“ক'ত কাম কৰে?”

“ক'ত কি কৰে সঠিককৈ নাজানো। য'তে-ত'তে ঘূৰি ফুৰিব লাগে বুলি কয়। গোটেই অসমতে হেনো তেওঁৰ কাৰবাৰ আছে।ঘোৰহাটত আহি থকা কেইমাহমানহে হৈছে।”

“ক'ত থাকে তোমাক কোৱা নাই নে?”

“হোটেল এখনত থাকে। নামটো কিবা দয়াল শৰ্ম্মা হ'বলা।”

“তুমি এজন অঘৰী মানুহৰ একো পৰিচয়েই নোপোৱা, আনকি সঠিক নামটোও নাজানা, তেনে এজনক তোমাৰ সৰ্ব্বস্ব দি দিবলৈ ভয় নালাগিল নে? কিহৰ লোভত পৰি, কিহত মুগ্ধ হৈ তুমি নিজৰ সৰ্ব্বনাশ কৰি পেলালা। মই যদি কওঁ, সেই মানুহজন আচলতে দয়াল শৰ্ম্মা নহয়। তেওঁ তোমাক বিয়া নকৰায়। তেওঁৰ একো পৰিচয় নাই। এতিয়া কোৱা, তুমি কি কৰিবা?”

“নহয়, তেখেত কেতিয়াও আপুনি ভবাৰ দৰে বেয়া মানুহ নহয়। মোৰ ভিতৰত তেখেতে সকলো পাহৰি যায়। মোক এৰি তেখেত এখন্তেকো জীয়াই থাকিব নোৱাৰে।”

“তোমাৰ ইমানেই বিশ্বাস নে?”

“হয়।”

“তোমাৰ ধাৰণা ভুল।”

এনেতে “শিখা, অ' শিখা, ইয়াত আমাৰ প্ৰাণজিৎ আছে নেকি অ”—বুলি বাহিৰত কোনোবাই মাত লগালে।

“হয় আছে”—বুলি শিখাই লৰালৰিকৈ চাকি এটা লৈ বাহিৰলৈ ওলাই আহিল। প্ৰাণজিতৰ ঘৰত কাম কৰা বুঢ়া মানুহজনে তেওঁক বিচাৰি আহিছে বুলি শুনি লৰালৰিকৈ প্ৰাণজিৎ ওলাই গ'ল। খন্তেক পিছতে সেউতী বাইদেউৰপৰা বিদায় ল'বলৈ বুলি প্ৰাণজিৎ ভিতৰলৈ ঘূৰি কৰে মোমাই আহোঁতেই মানুহজন বহা চকীখনৰ ওচৰৰ টেবুলখনৰ ওপৰতে বেগ এটা দেখিলে। কাকো একো নকৈ মানুহজনে বেগটো এৰি যোৱা বুলি জানি লৰালৰিকৈ প্ৰাণজিতে বেগটো তুলি ল'লে আৰু সেউতী বাইদেউৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে, “হুই—এদিনতে আপোনাৰ এই কথাব সমিধান দিম। গতিকে চিন্তা কৰি নাথাকিব আৰু শেৱালীক এখন্তেকো বাহিৰলৈ ওলাই যাবলৈ নিদিব। মানুহজন কাইলৈমানে নিশ্চয় কিবা এটা বিচাৰি আহিব। মই তেতিয়া আহিম, আপুনি মানুহজনক বহিবলৈ দিব।”

ঘৰখনৰ দুৰ্নীতিবোৰ দেখি শিখা অতিষ্ঠ হৈ পৰিল। ইয়াৰ নিশ্চয় কিবা এটা সমিধানলৈ আহিবই লাগিব। গতিকে দিনে-ৰাতিয়ে তাই তাৰ উপায় চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলে।

প্ৰাণজিতক তাই ইয়াৰ সহায় হিচাপে ল'ব। বহু দিনৰ আগতে এদিন প্ৰাণজিতে শিখাইতৰ ঘৰত এটা ভয়াৱহ দুৰ্ঘটনাৰ কথা কৈছিল। সেই ঘটনাৰ পৰা খেদি খেদিও আচল খুনীজনৰ সন্তেদ আজি কেইবা মাহেও উলিয়াব পৰা নাই। সেইদিনা ঘটনাটো শুনি শিখাইতৰ নিশাও টোপনি নাহিছিল। গোটেই গুৱাহাটী চলাথ কৰি, বিভিন্ন ঠাইৰ পুলিচৰ সহযোগ কৰিও খুনীজনৰ একো উৱাদিহ পোৱা নাই।

এগৰাকী গাভৰুৰ জীৱন শেষ হৈ গ'ল সঁচা, কিন্তু কোনে এজন মানুহৰ লোমহৰ্ষক হত্যা কাণ্ড কৰি পলাই গ'ল ভাবিবৰ কাৰো যেন ধৈৰ্য্য নাই।

ঘটনাটো এনে ধৰণৰ—এজনী গৰ্ভৱতী ছোৱালীৰ তল-পেটত দেগাৰ ভৰাই হত্যা কৰি কোনোবাই দুৰ্গন্ধ ড্ৰেইন এটাত পেলাই থোৱা অৱস্থাত পাইছে। ছোৱালীজনী আছিল গাঁৱৰ। গুৱাহাটীৰ মেছ এটাত থাকি কলেজত পঢ়িছিল। এদিন ছোৱালীজনী মেছলৈ উভতি নহাত লগৰ কেইজনীয়ে বিশেষ চিন্তা নকৰি ভাবিলে যে তাই নিশ্চয় কলেজৰপৰা আহোঁতে কিবা সুবিধা পাই ঘৰলৈ গৈছে। আগতেও তাই গাড়ীৰ সুবিধা পালে তেনেদৰে ঘৰলৈ যায়; কিন্তু দুদিনৰ পিছত যেতিয়া মৃতদেহটো উদ্ধাৰ কৰা হ'ল, তেতিয়া গোটেইখন ছৱা-ছৱা লাগিল। মেছৰ ছোৱালীকেইজনীৰো গা বাজিল। পিছত অনুসন্ধান কৰি জানিব পাৰিলে যে সেইজনী সিহঁতৰেই বান্ধৱী পছী। লগে লগে মেছলৈ পুলিচ আহিল আৰু সকলো অনুসন্ধান কৰি জানিব পাৰিলে যে এজন মানুহৰ লগত তাইৰ মিলা-মিছা আছিল যদিও মানুহজনৰ বিষয়ে সিহঁতে একো নাজানে। মানুহজনৰ একো চিন-চাবো পছীৰ ওচৰত বিচাৰি নাপালে। ছোৱালীজনী অন্তঃসত্ত্বা আছিল আৰু তাইৰ গৰ্ভত থকা সন্তানটোৰে সৈতে দেগাৰ বহুৱাই হত্যা কৰা হৈছিল। পুলিচে একো গুপ্ত-সূত্ৰ উলিয়াব নোৱাৰি বাবে পতি মেছৰ ছোৱালীকেইজনীৰ ওচৰলৈ আহিছিল। মানুহজনক ক'বাত দেখিলে চিনি পাব নে বুলি ছোৱালীকেইজনীক সোধাত সিহঁতে নেপাওঁ বুলি মূৰ জোকাৰিছিল। তেনেবোৰ কথা শুনি পুলিচ ইন্সপেক্টৰে বৰ বিৰক্ত হৈছিল।

“এই ছোৱালীবোৰেও মিছা কথাৰ বাহিৰে সঁচা কথা ক'বলৈ পাইছিলে”—বুলি খঙেৰে সুধিলে:

“এজন মানুহ তোমালোকৰ সহপাঠীৰ ওচৰলৈ আহোঁতে সদায়েই দেখিছিলো, অথচ আজি সোধাত ক'বাত দেখিলেও চিনি নাপাম বুলি কৈছা। ই কেনে ধৰণৰ কথা আকৌ।”

“আপুনি মিছাতেই খং নকৰিব। এজন মানুহ পছীৰ ওচৰলৈ আহে, ছয়ো ফুৰিবলৈ যায়, চিনেমা চাবলৈ যায়, আমি দেখোঁহে। কিন্তু একো নাজানো। মানুহজন প্ৰায় সদায়েই আহে হয়, কিন্তু মানুহজন বিভিন্ন বেশত আহে। মানে একেটা ড্ৰেচকে দুদিন

পিন্ধা আমি কোনো দিনেই দেখা নাই। মানুহজন শকত-আৱত, ছপ্ট-পুষ্ট।”

“পছীৰ লগতনো মানুহজনৰ কেনেকৈ চিনাকি হ'ল? তাৰ বিষয়ে তাই কি কৈছিল?”

“চিনাকি হোৱাৰ কথা আমি নজনা নহয়। পছীজনী বৰ সাধাৰণ ছোৱালী আছিল। খুউব দুখীয়া মানুহৰ ঘৰৰ ছোৱালী। দেউতাকৰ পঢ়ুৱাব পৰা অৱস্থা নাছিল। পঢ়া-শুনাত ভাল কাৰণে তাই হাইস্কুল লিভিং পৰীক্ষা পাচ কৰি পি. ইউ. পঢ়িবলৈ গুৱাহাটীলৈ আহিছিল। তাই প্ৰথম এমাহমান ঘৰৰপৰা অনা পইচাবেই চলিছিল। পিছৰ মাহত তাই বৰ দিগ্‌দাৰত পৰিছিল; কিন্তু আমি়েই তাইক সহায় কৰি ৰাখিছিলোঁ।”

এদিনৰ কথা। আমাৰ সেইদিনা কলেজত নৱাগতাৰ আদৰ্শী সভা আছিল। তালৈকে বুলি আমি মেছৰপৰা সোনকালে খাই-বই কাম-বন কৰি আজৰি হৈ ওলাই গ'লোঁ। মিটিং এক বজাৰপৰাহে আৰম্ভ হ'ল। কলেজত ইফাল-সিফাল কৰি আমনি লগাত ওলাই আহি চাহ এটোপা খাই লৈ মিটিঙত যোগ দিয়াৰ কথা ভাবিলোঁ। পছীৰ হাতত পইচা নাছিলেই। চাৰিওজনী হোটেললৈ সোমাই গৈ চাহ আৰু মিঠাইৰ অৰ্ডাৰ দিলোঁ।

আমি বহা টেবুলখনৰ দাঁতিৰ অগ্ৰ এটা চুকৰ টেবুলত মানুহ এজনে চাহ খাই আছিল। আমাৰ চাহ আছিল। আমি চাৰিওজনীয়ে নানান কথাৰে চাহ খাবলৈ ধৰিলোঁ। পছীয়েহে বৰ কথা পতা নাছিল। তাই কৈছিল, “তহঁতক সদায় দিগ্‌দাৰ দি বৰ বেয়া লাগিছে। কেতিয়াবা বাক ময়ো তহঁতক অকলে বহুত মিঠাইৰে চাহ খুৱাই দিম।”

ভেনে সময়তে আমাৰ লগৰ এজনীয়ে উপৰাই মাত লগালে, “এতিয়া যি সামান্য মিঠাইৰে চাহৰ অৰ্ডাৰ দিলোঁ, সেইখিনিৰে চাহ খোৱা যেনেই নালাগিল।” আমি চাৰিওজনীয়ে হাঁহিবলৈ ধৰিলোঁ। সেই মানুহজনে আমাৰ সকলো কথা শুনি আছিল আৰু লাহেকৈ উঠি গৈ মিঠাইৰ বিধো মিঠাইৰে সৈতে চাহৰ অৰ্ডাৰ দি আহিল। বয়টোৱে আমাৰ

আগত কেইবা বিধো মিঠাই আনি খোৱাত আমি আচৰিত হ'লোঁ আৰু ইজনীয়ে নিজনীৰ চকুলৈ চালোঁ। খন্তেক পিছতে আমি বয়টোক ক'লোঁ, “হেৰা, আমাৰ চাহ খোৱা হ'লেই, তোমাকতো আমি আৰু চাহ-মিঠাই খোজা নাছিলোঁ, কিয় দিছা?”

তেতিয়াহে সেই মানুহজনে মাত লগালে, “সি দিয়া নাই, মইহে দিয়াইছোঁ। খাওকচোন বাক।”

খন্তেকৰ বাবে আমি অপ্ৰস্তুত হ'লোঁ যদিও পিছত ভদ্ৰতা বন্ধাৰ হেতুকেই আমি খাবলৈ ধৰিলোঁ। মানুহজনে আমাৰ সম্মুখৰ চকী এখনত বহি আমাৰ লগত চিনাকি হ'ল। আৰু আমাৰ পৰিচয় ল'বলৈ ধৰিলে। কোনে ক'ত থাকোঁ, কি পঢ়োঁ, ইত্যাদি।

ছদিনৰ পাছতেই মানুহজন আমাৰ মেছলৈ আহিছিল। সেইদিনা পঞ্জীৰ ১২ টাবপৰাহে ক্লাচ আছিল। আমি তিনিওজনী ওলাই যোৱাত তাই অকলে আছিল। সেই দিনাবেপৰা পঞ্জীৰ মুখত মানুহজনৰ কথাৰ বাহিৰে অন্য কথা নাইকিয়া হ'ল। ঘৰপৰা অনা চৰীয়া বোৱা কাপোৰ কেইঘোৰৰ বাদে দামী দামী শাৰী আছিল, এঘোৰ চেঙেলৰ ঠাইত কেইবাবোৰো চেঙেল আছিল আৰু এটা টকাৰ কথা চিন্তা কৰিব নোৱাৰা পঞ্জীয়ে শ টকা খৰচ কৰি আমোদ-প্ৰমোদ কৰিব পৰা হ'ল। পঞ্জী যদিও বিপথে গৈছিল, তথাপি আমি তাইক একো প্ৰতিবাদ কৰা নাছিলোঁ। কিয়নো, তাই বুজা ছোৱালীয়েই আছিল। নিজৰ দৰিদ্ৰতাৰ সুযোগ লৈ তাই নিজৰ দেহা বেচি সমাজত শিক্ষাৰ মানদণ্ড জাহিৰ কৰিবলৈ বিচাৰিছে। বিচাৰক, সেইবাবে আমাৰ আক্ষেপ নাই। যি নিজৰ অধঃপতন নিজে মাতি আনে সেইজনতকৈ মূৰ্খ পৃথিৱীত কোন থাকিব পাৰে! এদিন অকস্মাতে হোটেল এখনত চিনাকি হোৱা একেবাৰে অচিনাকি মানুহ এজনৰ লগত ইমান কম দিনৰ ভিতৰতে গোটেই জীৱন দি দিব পৰাটো কিমান দুঃসাহসৰ কথা সেইবোৰ আমি উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰোঁ। সেইবাবে পঞ্জী আৰু মানুহজনে আমাক ক্ৰমান্বয়ে বেয়া পাইছিল। আমিও তাইক বেয়া পাই আমাৰ লগৰপৰা যাবলৈ কৈছিলোঁ, তাই যোৱাৰ আশা নেদেখি আমি নিজেই মেছ এৰি

দিম বুলি ভাবোঁতেই এই দুৰ্ঘটনাটো ঘটিব। এজনী তেজ-মণ্ডহৰ ছোৱালীৰ এনে লোমহৰ্ষক বাতৰিয়ে আমাৰ অন্তৰতো মৰ্মাহত দুখ দিছে, পিছে কি কৰিম। আমি এতিয়া নিজেই ইয়াৰপৰা ওচি যাম। নহ'লে আমাকো এতিয়া সকলোৱে তাইৰ দৰে চৰিত্ৰহীনা বুলি ভাবি ঘৃণা কৰিব।

ইন্সপেক্টৰে সকলো শুনিলে আৰু আমাৰ ওচৰপৰা গ'ল। সেই দিন ধৰি পুলিচৰ কোনো পাৰ্টিয়ে আমাক জুলুম দিয়া নাই।”

শিখাইতে প্ৰাণজিতৰ মুখপৰাই সেই কাহিনীটো শুনিছিল। পিছে হত্যাকাৰী ধৰা পৰিল নে নাই নাজানে আৰু প্ৰাণজিতেও একো শুনা নাই।

শিখাইতৰ ঘৰপৰা আহিবৰ দিনাই প্ৰাণজিত পুলিচ ইন্সপেক্টৰ বহমানৰ লগত ঘৰপৰা ওলাই গ'ল। প্ৰাণজিতে পুলিচ ইন্সপেক্টৰক বহুত কথা ক'লে। এজন মানুহক তেওঁ বহুত দিনৰপৰাই সন্দেহ কৰিছে। গুৱাহাটীৰ নিৰ্ম্মম হত্যাকাণ্ডৰ সংক্ৰান্তত যি কোনো উপায়ে সেই মানুহজনৰ আচল পৰিচয় ল'ব লাগিব। মানুহজনে এৰি থৈ যোৱা বেগটো প্ৰাণজিতে সন্তৰ্পণে খুলি চালে আৰু তাত পোৱা কাগজ-পত্ৰপৰা জানিব পাৰিলে যে তেওঁ ‘আনন্দমাৰ্গৰ লিডাৰ’ আছিল। এটা পাৰ্টিৰ সংগঠনৰ চেলু লৈ তেওঁ অনেক অমানুষিক কাম কৰি গৈছে। বেগৰ ভিতৰত তেওঁ বহুত কাগজ-পত্ৰ পোৱাৰ উপৰিও কেইবাখনো ফটো পাইছে। বস্তুকেইপদ সন্তৰ্পণে থৈ প্ৰাণজিতে ইন্সপেক্টৰক সকলো কথা কৈ গ'ল, তাৰ পিছত শেৱালীয়ে কোৱা হোটেলত তেওঁলোক দুয়ো মানুহজনক লগ পোৱাৰ ইচ্ছাৰে গ'ল।

নিশা বাৰটা বাজিছে। সকলো মানুহ শুই নিঃপালি দিলে। হোটেলত কাম কৰা ল'ৰাকেইটায়ো খাই-বই ধুই-পখালি শুইলৈ ধৰিছে। কেৱল মোনজাৰহে সাৰে আছে। তেওঁ হিচাপ-পত্ৰ আদি

সকলো কৰিছে শোৱাৰ অভ্যাস। বাতি কিমান হ'ল তালৈ তেওঁৰ
অক্ৰেপ নাই। কলিং বেল বাজিলত লাহেকৈ মেনেজাৰ ওলাই আহিল।

“নমস্কাৰ ইন্সপেক্টৰ চাহাব! এই বাতিখন কি কাৰণেবা
আছিলে?”

“এটা জৰুৰী লেঠাত আপোনাক অকণমান আমনি দিবলৈ
আছিলোঁ। বেয়া নাপায় যেন, বেয়া পালেও আমাৰতো উপায় নাই,
জানেই।”

“বেয়া নাপাওঁ, যদি আপোনাক অকণমানো সহায় কৰিব পাৰোঁ,
ভালহে পাম। এতিয়া কি ক'ব লগী আছে কওকচোন।”

“বোৰ্ডাৰৰ পৰিচয় লিখি বখা আপোনাৰ বেজিষ্টাৰ বহীখন চাবলৈ
দিব পাৰিব নে?”

“দিম, দিম, কিয় নিদিম আকোঁ।”

প্ৰাণজিৎ আৰু ইন্সপেক্টৰ দুয়ো একেলগে সোমাই গৈ বহীখনৰ
নামবোৰ পঢ়ি গ'ল। ১৪ নম্বৰৰ নামটো দেখা গ'ল দয়াল শৰ্ম্মা হয়।
তেন্তে শেৱালীয়ে মিছাকৈ কোৱা নাছিল, প্ৰাণজিতে মনে মনে
ভাবিলে। লগে লগে দুয়ো মেনেজাৰৰ চকুলৈ চাই ক'লে—

“আচ্ছা, এতিয়া আমাক এটা সহায় কৰি দিব লাগে। কওকচোন
বাক, এই দয়াল শৰ্ম্মা নামৰ মানুহজন আপোনাৰ ইয়াত থাকিবৰ কিমান
দিন হ'ল?”

“ধৰক, ছয় মাহমান হ'ল।”

“এখেতৰ বিষয়ে আপুনি কিবা জানে নে?”

“মানে?”

“এখেতৰ ঘৰ ক'ত, কি কৰে, হোটেলত কিয় আছে, মানুহজনৰ
আচাৰ-ব্যৱহাৰ, স্বভাৱ-চৰিত্ৰ সম্পৰ্কে আপুনি কি কয়?”

“ঘৰ ক'ত নাজানো, ক'ত চাকৰি কৰে তাকো নাজানো। কেৱল
গুৱাহাটীৰপৰা আহি ইয়াত কিবা কথাতহে আছে হেনো। পুৱা
ভাগতেই মানুহজন ওলাই যায় আৰু বাতিহে সোমাইহি। কেতিয়াবা
অৱশ্যে ছপৰীয়াও আছে।”

“অকলেই আহে নেকি?”

“নাই, অকলে নাহে, আজি বহুত দিনৰপৰা ছোৱালী এজনীৰ লগত
অহা-যোৱা কৰা দেখোঁ। এদিন নে দুদিন ছোৱালীজনী বাতিও
থাকিল। কেতিয়াবা ছপৰীয়া আহি কেইবা ঘণ্টাও থাকি বাতি-
ভাগলৈহে যায়গৈ।”

“ছোৱালীজনী বাক কেনেকুৱা দেখিবলৈ?”

“ধুনীয়া ছোৱালী, বগা, শকত আৰু মৰম লগা। কেইটামান
কথাত মানুহজনক হোটেলৰপৰা পঠাম বুলিহে ভাবিছিলোঁ। কিন্তু
পইচা-পাতি দিয়াত বা অন্য কথাত একো দিগ্‌দাৰ দিয়া নাই।
সেইবাবে অন্য কথাত চকু দিবলৈ কোনো আৱশ্যক হোৱা নাই।”

“ক'ত চাকৰি কৰে জানে নে?”

“ইয়াতে বুলি কয় বাবে মই বিশেষ একো সোধা নাই।”

“আচ্ছা বাক, মানুহজন ক'ত আছে আমাক দেখা কৰিবলৈ
দিব নে?”

“আজি তেখেত নাই। মোক ছপৰীয়াতে কৈ গৈছে। আজি
বোলে নাহে। কালিলৈহে আহিব। দূৰণিত কাম আছে বাবে আজি
আহিব নোৱাৰে।”

“আপুনি এটা বৰ ডাঙৰ সহায় কৰি দিব লাগে।”

“নিশ্চয়, নিশ্চয়।”

“আমি এনেকৈ অহাৰ কথা আপুনি ভুলতো নজনাব। তেখেত
দুদিনমানতে ইয়াৰপৰা যাবলৈ বিচাৰিব। সেইবাবে আপুনি সজাগ
থাকিব। কালিলৈ যে আহিব আপুনি কেনেকৈ জানিলে বাক?”

“মানে মানুহজনে বস্ত্ৰ-বাহানি একো নিয়া নাই। তাতে আকোঁ
এই মাহৰ টকা দিবলৈকো আছে।”

“তেন্তে কালিলৈ মানুহজন আহি পালে আপুনি থানাত ফোন
কৰি ইন্সপেক্টৰক কথাটো জৰুৰী জনাব। তেখেত ওলাই যোৱাৰ
পাছত, আমি আহিম। আপুনি সেই বাতিটো তেখেত যাবলৈ
বিচাৰিলেও যেনে-তেনে বুদ্ধি কৰি হ'লেও ৰাখিব। পুৱাতেই মই

আপোনাক চিঠি এখন দি থৈ যাম; ছোৱালী এজনীয়ে দিছে বুলি আপুনি ভেখতক দি দিব পাৰিব নে?”

“সেইটোও এটা ডাঙৰ কাম হ’ল নে আক?”

“ভেন্তে আমি যাওঁ। এইখিনি সহায় কৰিলেই কৃতজ্ঞ হ’ম।”

“ব’ব, ব’ব, এই বাতিখন ক’ত যাবগৈ। ঘৰত গৃহিনীয়ে নতুবা ডেকা প্ৰাণজিৎ চাহাবৰ আয়ে বান্ধি থোৱা ভাত এতিয়া মানে শিল হ’ল; গতিকে কেইটামান ইয়াতে খাই যাওক। ময়ো খোৱা নাই।”

মেনেজাৰৰ কথা মতে তিনিও ভাত খাবলৈ বহিল। লগতে মেনেজাৰে মানুহজনৰ কিছু কথা বুজ ল’বলৈ ধৰিলে।

ভাতৰ পৰ্ব শেষ হোৱাত ছয়ো প্ৰাণজিৎৰ ঘৰলৈ আহি থাকিল। বাস্তাত বহুত সময় নীৰৱ। তাৰ পাছত ইন্সপেক্টৰে গহীনাই মাত লগালে, “এতিয়া কি ব্যৱস্থা লোৱা যায়? দেখিছোঁ পোৱা বস্তুটোও আমাৰ হাততে হেৰাব, যদিহে আমি অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে আগবাঢ়িব নোৱাৰোঁ।”

“মই সকলো ঠিক কৰি দিম। আপুনি অকণো চিন্তা নকৰিব।”

ঘৰ পায়েই প্ৰাণজিৎহঁত খন্তেক বহিল। তাৰ পিছত বহমানক ক’লে, “এই যে শেৱালী নামৰ ছোৱালীজনীৰ কথা কৈছিলোঁ, তাইৰ লগত সেই মানুহজনৰ সম্বন্ধ গঢ়াত অতি সহজ উপায় আছে, মানে তেওঁক শল-ঠেকত পেলোৱা।”

“কেনেকৈ?”

“আমি তাইৰ ওচৰলৈ যাওঁ ব’লক। তাইৰ হুতুৱাই এখন চিঠি মানুহজনলৈ লিখাওঁ আৰু তেওঁ এৰি থৈ যোৱা বেগুটো নিবলৈ মাতি পঠাওঁ। তেতিয়া কি কৰিব পৰা যায় চাওঁচোন। ছোৱালীজনীক সৰ্বনাশ কৰি তেওঁ সাৰি যাবলৈ বিচাৰিছে। এইটো এক আচৰিত কথা যে ঠায়ে ঠায়ে নাৰী-হত্যা কৰি ফুৰা এজন অতি আচৰিত মানুহ ওলাইছে। দৰিদ্ৰতাৰ সুযোগ লৈ টকা-পইচাৰ মুখ দেখুৱাই নাৰীৰ যোৱনৰ জুতি লয় আৰু অন্তঃসত্ত্বা হ’লেই হত্যা কৰে। নতুবা এৰি অন্য ঠাইলৈ যায়। ইফালে ঠায়ে ঠায়ে তেওঁ আনন্দমাৰ্গৰ কথা কয়।

সেই ঠাইৰ নতুন যুৱক কেইজনমান লৈ পাৰ্টি গঠন কৰে। য’তে বিপদৰ সম্মুখীন হয়, সেই ঠাই ত্যাগ কৰি অন্য ঠাইলৈ গতি কৰে।

শেৱালীকো মানুহজনে দেহ উপভোগৰ কাৰণে বাছি ল’লে। যেতিয়াই তাই সন্তান-সন্তৱা হ’ল, তেতিয়াই মানুহজনে মিছা মাতি মাৰিবলৈ বিচাৰিছে। শেৱালীৰ মাকজনীলৈ বৰ ছুখ লাগে। মানুহ-গৰাকীৰ একেবাৰে মৃতপ্ৰায় অৱস্থা। মনৰ ছুখত খাবলৈ এৰি দিলে, একেবাৰেই শয্যাগত হৈ পৰি আছে। শেৱালীক এই পাপৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰিলেও মানুহজনক আটক কৰি নাৰী-হত্যাৰ উচিত বিচাৰ কৰিব লাগিব। গতিকে এই বাতি আমি আক দেৰি নকৰোঁ। ব’লক, গাড়ীখন ইয়াতে থাকক, আমি খোজ কাঢ়িয়েই শেৱালীৰ ওচৰপৰা আহোঁগৈ।

বাতি তেতিয়া ছুটা বাজিছে। ইন্সপেক্টৰ বহমান আৰু প্ৰাণজিৎ ছয়ো একেলগে শেৱালীহঁতৰ ঘৰৰ ফালে আগ বাঢ়িল। ঘৰ পাই প্ৰথমে ছুৱাবত টুকুৰিয়াই চালে। ভৰিৰে শব্দ কৰিলে, অথচ কাৰো মাত নাপাই ‘খুড়ীদেউ, খুড়ীদেউ’ বুলি মাতিলে।

ভিতৰপৰা মাত আহিল। “কোননো সেয়া?”

“মই প্ৰাণজিতে মাতিছোঁ খুড়ীদেউ, অকণমান উঠকচোন।”

সেউতী বাইদেৱে প্ৰাণজিৎৰ মাত শুনিয়েই লৰালৰিকৈ বিচনাৰপৰা উঠি আহিল। লগতে শিখাও বাহিৰলৈ ওলাই আহি প্ৰাণজিৎ আৰু অচিনাকি মানুহজনক দেখি হতভম্ব হ’ল। মাজ নিশাই কি কাণ্ড হ’ল ভাবিলে। প্ৰাণজিতে সকলোকে প্ৰকৃতিস্থ কৰিলে।

প্ৰাণজিতে লাহেকৈ সেউতী বাইদেউক সুধিলে, “সেই মানুহজন আকৌ আহিছিল নেকি?”

“নাই অহা বোপাই!”

“বিশেষ দৰকাৰ এটাত আমি আহিছিলোঁ। শেৱালী আছে নহয় ঘৰত?”

“আছে। তুমি সেইদিনা যোৱাৰ পাছৰপৰাই তাই বিচনাৰপৰা উঠাই নাই।”

“আপোনালোকে ভাল মানুহ এজনৰ লগত কাৰবাৰ কৰিছিল। কোন দিনা শেৰালীৰ জীৱন শেষ কৰি সাৰি গ’লহেঁতেন, তাক তৰ্কিবই নোৱাৰিলেহেঁতেন।”

“কিয়, কিয় ৰোপাই! সেইজন কি মানুহ নো মোক খুলি কোৱাচোন?”

“বিভিন্ন ঠাইৰপৰা আমি বাতৰি পাইছোঁ, ঠিক এই মানুহজনৰ চেহেৰাৰ এজন মানুহে বিভিন্ন ঠাইত নাৰী-হত্যা কৰি য’ত যেনেকৈ পাইছে ধন-সোণ লৈ পলাই সাৰিছে। কোনেও মানুহজনক ধৰিব পৰা নাই। নক্সালপন্থী, আনন্দমৰ্গ নে আৰ. এছ. এছ. এই তিনিটা পাৰ্টিৰ কোনোবা এটা পাৰ্টিৰ লগত জড়িত। আপোনালোকৰ ঘৰত এৰি থৈ যোৱা বেগুটোত বহুত কাগজ-পত্ৰ পাইছোঁ। সেইবোৰৰ তদন্ত চলোৱা হৈছে। লগতে কেইগৰাকীমান ছোৱালীৰ ফটো আৰু টকা পোৱা গৈছে। অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত পাৰ্টি সংগঠন কৰি ঘূৰি ফুৰে। বেলেগ বেলেগ ঠাইত তেওঁৰ নাম বেলেগ বেলেগ। পোছাকো বহু ধৰণৰ আৰু ভাষাও কেইবাটাও জানে। আজি ছ’মাহমানৰ আগতে এজনী সম্ভাৰন-সম্ভৱা ছোৱালীক হত্যা কৰি গুৱাহাটী এৰি যোৰহাটত আছিলহি। যোৰহাটত শেৰালীৰ লগত এয়া ঘটিলে। মোৰ বিশ্বাস শেৰালীক হত্যা কৰি যোৰহাটো এৰিলেহেঁতেন।”

“কেনেকৈ জানিলা প্ৰাণজিৎ” বুলি সেউতী বাইদেৱে কান্দিবলৈ ধৰিলে।

“উপযুক্ত প্ৰমাণ পাইছোঁ। তেওঁৰ বেগত এবিধ মাৰাত্মক পদাৰ্থ পোৱা গৈছে। সেই পদাৰ্থ বিধৰ নাম ‘এচিড হাইড্ৰোচিয়ানিক’। সেই এচিডৰ এটা সামান্য টোপালে খুউৰ কম সময়ৰ ভিতৰতে মানুহৰ জীৱন শেষ কৰি দিব পাৰে।”

সেউতী বাইদেউ জিকাৰ খাই উঠিল।

শিখা আতঙ্কিত হৈ পৰিল।

শেৰালীয়ে বিচনাতে পৰি থাকি সকলো কথা শুনি আছিল। মনতে তাই ভাবিলে, ‘যথা সময়ত সেই বিষাক্ত এচিডৰ সদ্ব্যৱহাৰ কৰা হ’ব।’

“বাক, শেৰালীক মই মাতিছোঁ বুলি কওকচোন।”

সেউতী বাইদেৱে শেৰালীৰ ওচৰলৈ গৈ গাত ধৰি হেঁচুকি হেঁচুকি মাতিলে, “শেৰালী উঠচোন, তোক প্ৰাণজিতে কিবা এটা সুধিব খুজিছে।”

শেৰালীৰ চকুৰ টোপনি কেতিয়াবাই শেষ হৈছিল। তাই নিজৰ ভুলৰ বাবে নিজেই প্ৰায়চিত্ত বিচাৰিছে। নিজক শাস্তি দিয়াৰ লগতে যিজনে তাইক ইমানকৈ শাস্তি দিব পাৰিলে, সেইজনকো যাতে উঠিত দণ্ড দিব পাৰে, তাৰ বাবে মনে-প্ৰাণে চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলে। মনৰ দুখতে লৰালৰিকৈ শেৰালী নামি আহিল আৰু কান্দি কান্দি প্ৰাণজিতৰ ওচৰতে ব’লহি। প্ৰাণজিতে লাহেকৈ ক’লে, “শেৰালী, এটা কথা, তোমাৰ হাতৰ আখৰ মানুহজনে চিনি পায় নে।”

“পায়।”

“ভেন্তে মই শিকাই দিওঁ, তুমি চিঠি এখন লিখ।” শেৰালীয়ে লিখি গ’ল।

‘শ্ৰদ্ধেয় দাদা,

আশাকৰোঁ ভালে আছে। সিদিনা আপুনি আমাৰ ঘৰত বেগ এটা এৰি গৈছে। তাত টকাৰ উপৰিও বহুত কাগজ-পত্ৰ আছে। অনুগ্ৰহ কৰি এদিন আহি লৈ যাবহি। যদি আপুনি আহিব নোৱাৰে, ময়ে কালিলৈ সন্ধ্যাৰ পাছত আপুনি থকা হোটেললৈকে লৈ যাম। আপুনি যাতে থাকে। বিশেষ নাই।

ইতি,
আপোনাৰ
শেৰালী।”

চিঠিখন লিখি শেৰালী বলিয়াৰ দৰে হৈ পৰিল। একেবাৰে ধৈৰ্য্যৰ বান্ধ হেৰুৱাই তাই চিঞৰি কান্দি কান্দি ক’বলৈ ধৰিলে—

“প্ৰাণজিৎ দাদা, আপুনি মোক ক্ষমা কৰিব। মোৰ দৰে চৰিত্ৰহীনা এজনীৰ লগত আপুনি বাতিয়ে-দিনে কষ্ট কৰিব নালাগে। মই পাপৰ প্ৰায়চিত্ত নিজেই কৰিম। মই এই কলঙ্কিত দেহ লৈ সংসাৰত জীয়াই

থাকিব লগা হ'লে, সেই নৰ-পশুৰ উচিত বিচাৰ লৈ মোৰ দেশৰ বাই-
ভনীসকলক উদ্ধাৰ কৰিম। মোৰ এতিয়া অন্ধ চকু মুকলি হৈছে।
মই জ্ঞান পাইছোঁ। আজি অতদিনে জ্ঞানৰ অভাৱতে এনেদৰে বেয়া-
বৃত্তি অৱলম্বন কৰি চলিছিলোঁ। অৱশ্যে মই সেই মানুহজনে এনেদৰে
ঠগিব বুলি ভবা নাছিলোঁ। সঁচা কথা। অচিন কাঠৰ খোৰা লগাব
নাপায়। ঘৰখনৰ কাৰো বাধা নামানি মই সকলোৰে অন্তৰত আঘাত
লগাকৈ কথা কৈছিলোঁ” বুলি শেৱালীয়ে আকৌ কান্দিবলৈ ধৰিলে।

শেৱালীক সান্দনা দি প্ৰাণজিৎ আৰু বহমান ছয়ো যাবলৈ ওলাল
আৰু শেৱালীয়ে লিখা চিঠিখন লৈ বাহিৰে বাহিৰে হোটেললৈ বুলি
ঢাপলি মেলিলে।

ৰাতি পুৱাল।

পুনৰ গাড়ী স্টাৰ্ট দিলে।

নিমিষতে যেন গাড়ী গৈ হোটেল পালেগৈ আৰু হোটেলৰ
মেনেজাৰৰ হাতত প্ৰাণজিতে চিঠিখন দি ক'লে যে “আজি মানুহজন
আহিব বুলি কৈছে নহয়, গতিকে এই চিঠিখন ছোৱালী এজনীয়ে কালি
দি গৈছে বুলি কৈ আপুনি দি দিব।” তাৰ পাছত ছয়ো লগে লগে
গাড়ীত উঠিল। প্ৰাণজিতৰ ঘৰ পাই এতিয়া কি ব্যৱস্থা কৰা যাব
তাকে আছুতীয়া কোঠালি এটাত সোমাই আলোচনা কৰিবলৈ ধৰিলে।

বহমানে ক'লে, “মানুহজনে বেগটো নিবলৈ কেতিয়াও নাহে।
গতিকে শেৱালীকে বেগটো দি পঠিয়াব লাগিব। আৰু, শেৱালীৰ লগে
লগে আমিও পুলিচেৰে সৈতে তেওঁৰ ওচৰলৈ যাব লাগিব।”

“এৰা, শেৱালীক শিকাই দিব লাগিব যাতে ভিতৰত সোমাই
মানুহজনৰ লগত কিছু সময় কথা পাতি থাকে আৰু আমিও গৈ সেই
অৱস্থাতে পাওঁ। যাতে অতি মনুৰ্পণে কামখিনি কৰিব পাৰোঁ, তাৰ
বাবে লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব। মানুহজন ওলাই আহিবলৈ যাতে কোনো
সুবিধাই নাপায়।” প্ৰাণজিতে একেলগে কথাখিনি কৈ গ'ল।

গোটোই ৰাতিটো টোপনি খতিৰ কাৰণে ছয়ো কিছুসময় শুই ল'লে।

শেৱালীৰ অন্তৰত প্ৰতিহিংসাৰ জুইকুৰাই জ্বলি-পুৰি মাৰিবলৈ
ধৰিলে। কি উপায়েনো এই মানুহজনৰ উচিত বিচাৰ এটা ল'ব পৰা
যায় তাকেহে ভাবিবলৈ ধৰিলে। শেৱালীৰ এতিয়া একোলৈকে ভয়
লগা নাই। নিজৰ জীৱনৰ প্ৰতি মমতা হেৰাই গ'লে আনৰ জীৱনলৈ
কিয় মমতা থাকিব? সেইবাবে তাই মানুহজনক লগ পাবলৈ বৰ
অস্থিৰ হ'ল। সংসাৰত প্ৰেমৰ মূল্য নাইকিয়া হোৱা নাই। তাইৰ আৰু
এজন পৰিচয়হীন মানুহৰ প্ৰেমৰ সংসাৰত একো মূল্য নাই নেকি? ই
কেৱল ক্ষণিক উৎকট যৌন-তাড়নাৰ স্পৃহাহে! গতিকে এটা প্ৰাণৰ
হাহাকাৰ-ধ্বনি অলপ এটা প্ৰাণে বুজিব নোৱাৰে। যদি আচল প্ৰেমিক
হয়, তেতিয়াহে ছয়োটা প্ৰাণৰ হাহাকাৰ-ধ্বনি শুনিবলৈ পায়। প্ৰাণে
একোকে নামানি ছয়ো ছয়োকে বিচাৰি হাবাখুৰি খায়। সেয়া কিন্তু
শেৱালীৰ ক্ষেত্ৰত নহ'ল। তাইৰ জীৱনৰ মধুৰতা এজনে নিঃশেষ কৰাৰ
ফলত তাইৰ আজন্ম অতৃপ্ত বিননিবোৰে হিয়াত কঁপনি তুলিলে। সেই
কঁপনি নিচিহ্ন কৰিবলৈ তাই উঠি-পৰি লাগিল নিবলে, নীৰৱে।

কাৰো বাধা তাই নামানে। মানুহজনৰ ওচৰলৈ যাবই। গৈ তাই
স্পষ্টকৈ কৈ দিব যে তেওঁৰ ভুৱা ৰূপ দলিয়াই আচল ৰূপ লৈ তাইক
গ্ৰহণ কৰিবলৈ সন্মত হ'ব নে নহয়? যদি নহয়? তাৰ বিচাৰ কৰিব
তাই?? আন বহুতৰ অনুচিত বিচাৰ কৰাৰ দৰে তাইৰ ক্ষেত্ৰত তেনে
বিচাৰ কৰিবলৈ এৰি নিদিয়। তাৰ বাবে তাই আজি কঠোৰভাৱে
সচেতন। যদি মানুহজনে বেগটো নিবলৈ নাহে, তেন্তে তাই নিজেই
যাব। যি কোনো উপায়েৰে পৃথিৱীৰ এটা নৰ-পশুৰ বিচাৰ কৰিব।
পাপ-পুণ্যৰ বিচাৰৰ চিন্তা তাই আৰু নকৰে। ৰূপালত যেনেকৈ আছে,
ঠিক তেনেকৈয়ে ভগৱানে তাইক শাস্তি দিব। তাত কোনো আক্ষেপ
নাই। দুখো নাই। যি দুখ পিছৰ জীৱনত ভোগ কৰিব লগা আছে,
সেয়া তাই ভোগ কৰিবই। এইদৰে বহুত ভাবি-গুণি নিশাৰপৰা
ছপবলৈকে নিশ্চলভাৱে বিচিনাতে পৰি থাকিল।

ছপৰীয়া ঠিক বাৰ বাজিছে। তাই বিচিনাৰপৰা উঠিল। পুখুৰীলৈ
গৈ ভালকৈ গাটো ধুই ল'লে।

সেউতী বাইদেউৰ আন দিনাতকৈ মনটো অলপ ফৰকাল যেন দেখা গ'ল। কিয়নো, প্ৰাণজিতৰপৰা তেওঁ আশ্বাস পাইছে। এইটো সকলোৰে দৃঢ় বিশ্বাস যে প্ৰাণজিতে যিটো কৰিবলৈ লয় সেইটো কৰিবই কৰিব। গতিকে ফলাফল কি হ'ব সেইটো লৈহে সেউতী বাইদেৱে বাট চাইছে।

শেৱালীও দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ হ'ল। মীতাৰ যুগৰ দিন আৰু নাই। গতিকে মীতাৰ দৰে সতী-সাক্ষী হৈ তাই জগতত কাম কৰিব নোৱাৰিলে হয়, কিন্তু অসং আদৰ্শত পতিত হৈও কেনেকৈ সাংসাৰত জ্ঞান লাভ কৰি এটা সুন্দৰ আদৰ্শ-সম্পন্ন জীৱন অতিবাহিত কৰিব পাৰে, তাৰ বাবেহে তাই চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলে।

ভাত খাই উঠি ছুই-এটা ঘৰুৱা কাম-বন কৰাত লাগিল। ঘৰতো কোনো নাই। শিখা ওলাই গ'ল প্ৰেছলৈ। দেউতাক আজি বহুত দিন ঘৰতেই নাই; বায়েক-ভনীয়েকৰ ঘৰে ঘৰে খাই ফুৰিছে। ঘৰত কি হৈছে বা ঘটিছে তাৰ একো শুং-সুত্ৰই লোৱা নাই। গতিকে সেই কালৰপৰা তেওঁ মুক্ত।

সময় গতিশীল।

আবেলি হ'ল। প্ৰায় তিনিটামান বজাত প্ৰাণজিৎ আকৌ সেউতী বাইদেউৰ ঘৰলৈ আহিল। মানুহজন অহা নাই। তেওঁ তাত অলপ সময় বহি পুনৰ ঘৰলৈ গৈ ইন্সপেক্টৰ বহুমানক ক'লেগৈ, “মানুহজন নাছিল যেতিয়া পূৰ্বকল্পিত পৰিকল্পনা মতেই আমি আগ বাঢ়িব লাগিব। আপুনি ভাবি চাওকচোন।”

বহুমানে দীঘল নিঃশ্বাস এটা এৰি ক'লে, “ভালেই হ'ব। পিছে আমি যথেষ্ট সাৱধান হ'ব লাগিব। আমাৰ লগত যাৱতীয় সকলো বস্তু-বাহানিৰ লগতে শেৱালীক নি হোটেল পোৱাৰ বহুত আগতে তাইক নমাই দিব লাগিব, যাতে দুৰূপৰা কোনেও লক্ষ্য কৰিব নোৱাৰে। শেৱালীক পঠোৱাৰ এবাটামানৰ পাছতহে আমিও মেনেজাৰক লগত লৈ কমটোলৈ সন্তুৰ্ণে সোমাই যাব লাগিব, যাতে কোনো উপায়েৰে মানুহজন ওলাই আহিব নোৱাৰে। মানুহজনৰ লগত কথা-বতৰা পতাৰ

ঠিক দহ মিনিটমানৰ পাছতেই পুলিচো গৈ আঁতৰত বৈ থাকিব লাগিব, যাতে দৰকাৰ হ'লেই হাজিৰ হ'ব পাৰে। আমাৰ চাৰে কথা পাতি থাকিব, আমি কথা-বতৰা একো নাপাটো। কেৱল কমটো খানাতালাচ কৰিব লাগিব।

“ব'লক ভেন্তে, আমি শেৱালীক লগত লৈ গৈ চাৰকো গাড়ীত তুলি লৈ আহোঁগৈ। শেৱালীক আগতে নমাই দি তাই যোৱাৰ প্ৰায় আধা ঘণ্টাৰ পাছতে আমি যাম আৰু তাই তাত সোমাই থাকোঁতেই আমিও সোমাই যাম।” প্ৰাণজিতে ক'লে।

এইদৰে ছয়ো আলোচনা কৰি লৰালৰিকৈ শেৱালীহঁতৰ ঘৰলৈ গ'ল আৰু সন্ধিয়া ঠিক ছয় বজাত তাইক হোটেলৰ অলপ আগতে নমাই দি গাড়ীখন অগ্ৰফালে ব'লগৈ।

শেৱালীৰ হাতত প্ৰাণজিতে দিয়া বেগুটো। মানুহজনৰ শেৱালীৰ ওপৰত বিশ্বাস ৰাখিবৰ বাবেই বেগুটো ঘূৰাই দিছে আৰু তাৰ ভিতৰত থকা সকলো বস্তুও দি পঠাইছে। তাৰোপৰি এইটো ঠিক যে খন্তেক পিছতে সকলো বস্তু তেওঁলোকৰ হাতলৈ আহিবই। গতিকে শেৱালীয়ে যাতে শিকাই দিয়াৰ দৰে সুস্থভাৱে কথা-বতৰা পাতি মানুহজনক ব্যস্ত কৰি ৰাখিব পাৰে, তাৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰি তাইক পঠাই দিয়া হ'ল।

যুগ যুগ ধৰি পুৰুষে যেনেকৈ নাৰীক বিশ্বাসঘাতকতা কৰি আহিছে, ঠিক তেনেকৈয়ে নাৰীয়েও আৱশ্যক হ'লে গুৰুতৰ আঘাতত পুৰুষক বিশ্বাসঘাতকতা কৰিব পাৰে।

শেৱালী দৃঢ়মনা হ'ল। তাই যাতে অকণো দ্বিধা বোধ নকৰাকৈ কামখিনি সমাধা কৰি আঁতৰি আহিব পাৰে। তাই অন্তৰত অদম্য বল বান্ধি ল'লে আৰু লাহে লাহে আগবাঢ়ি গ'ল।

চিনাকি হোটেল। তাই অকণো সন্কোচ নকৰিলে। হোটেলৰ কাম কৰা ল'ৰা এটাক পাই তাই লাহেকৈ সুধিলে, “মেনেজাৰ আছে নে নাই অ'?”

“নাই, বজাৰলৈ গৈছে। খন্তেক পাছতে আহিব।”

“১৪ নম্বৰ কমৰ শৰ্ম্মা বাবু আছে নে?”

“আছে, অলপ আগতে ক'ববাৰপৰা আহিছে।”

শেৱালী লাহেকৈ সোমাই গ'ল। মানুহজন আছে। ক'ববাৰ-পৰা আহি কাপোৰ-কানি সলাই আজৰি হৈছে হে মাত্ৰ। জেপৰপৰা বেগ এটা উলিয়াই গাঁকটোৰ মাজলৈ সুমুৱাই দিওঁতেই শেৱালীয়ে লাহেকৈ ছুৱাৰখন ঠেলি দিলে।

মানুহজন উচপ্ খাই উঠিল।

শেৱালী লাহেকৈ সোমাই গ'ল আৰু ক'লে, “মই দিয়া চিঠিখন পালে নে নাই?”

“এইমাত্ৰ মই আহিছোঁ। চিঠিখন পালোঁ, মেনেজাৰে দি গৈছে। তোমাৰ যে কথা আৰু! মই দুদিনমান নগ'লতে এই বাতিখন ওলাবহি লাগে নে? তোমালোকৰ ঘৰত বেগটো এৰি অহাত মই একো চিন্তা কৰা নাই।”

শেৱালীয়ে লাহেকৈ বেগটো টেবুলখনৰ ওপৰতে থ'লে আৰু ক'লে, “কোনোবা আহিব পাৰে, ছুৱাৰখন বন্ধ কৰি দিওঁ নে?”

“দিয়া।”

শেৱালীয়ে লৰালৰিকৈ ছুৱাৰখন বন্ধ কৰি দিলে। মানুহজনে শেৱালীৰ হাত এখনত ধৰি বিচনাখনৰ ওচৰলৈ টানি নিলে আৰু ওচৰতে বহুৱাই লৈ সাৱটি ধৰি খুউব মৰমেৰে কৈ যাবলৈ ধৰিলে, “আজি আহিলা যেতিয়া তোমাক আৰু মোৰ এই শিথিল হাতৰ মুঠিৰপৰা এৰি নিদিওঁ। ইয়াৰ কিবা এটা বিচাৰ কৰিব লাগিব।”

“কৰা, তুমি মোৰ যি কোনো বিচাৰ কৰা, মোৰ তালৈ ভয় নাই। যদি তুমি মোক মাৰি পেলোৱা, তথাপি তোমাৰ হাতত মই মৰিবলৈ সাজু আছোঁ।”

“কিন্তু তুমি মোক অকণ মৰম কৰি দিয়া। আজি কেইবা দিনো তোমাৰ হাতৰ মধুৰ পৰশে মোৰ অশান্ত হিয়া শাঁত পেলোৱা নাই। মই কামনাত অস্থিৰ হৈ পৰিছোঁ।”

শেৱালীয়ে মানুহজনৰ ছৰভিসন্ধিবোৰ বুজিব পাৰি ভয়ত কঁপিবলৈ ধৰিলে।

“উস, তুমি কিয় কঁপিছা—?”

“নাই, কঁপা নাই। মই তোমাক পাই উত্তেজনাৰ শিহৰণত কঁপি উঠিছোঁ। তুমি মোক তোমাৰ সৰ্বশৰীৰে সাৱটি লৈ অজস্ৰ চুমাৰে মোৰ শৰীৰ ওপচাই দিয়া।”—এইবুলি শেৱালীয়ে মানুহজনক ভয়ে ভয়ে সাৱটি ধৰিলে। তাইৰ ইমানেই ভয় লাগিছিল যে ভয়ত কঁপি কঁপি পিছলৈ তাইৰ মাতটো থোকা-থুকি হৈ পৰিল। মানুহজন লাহেকৈ বিচনাৰ-পৰা উঠিল আৰু তাই টেবুলৰ ওচৰত থোৱা বেগটো খুলি চালে। বেগৰ বস্তুবোৰৰ অকণো লৰচৰ নেদেখি হাঁহি এটা মাৰি ভিতৰৰপৰা 'সক বটল এটা উলিয়াই আনি বিচনাখনৰ মূৰৰ শিতানতে থ'লে আৰু কুটিল হাঁহি এটা মাৰি ক'লে, “শুনা শেৱালী, এই যে বটলটো দেখিছা, ইয়াৰ এটোপাল মুখত ল'লেই মানুহে নৱ-জন্ম পোৱাৰ দৰে হয়। হেৰোৱা স্বাস্থ্য ঘূৰাই পায়। হাজাৰটকীয়া গুল্যৱান ঔষধ সেৱন কৰি মই সংসাৰত অটুট স্বাস্থ্য লৈ ধন-সম্পত্তি উপাৰ্জন কৰি সুখেৰে জীয়াই আছোঁ। আজি তাৰে অকণমান মই তোমাকো খাবলৈ দিম। 'সন্তান-সন্তৱা হ'বৰেপৰা দেখিছোঁ তোমাৰ আগৰ স্বাস্থ্য হেৰাই গৈছে। গাঁৱলীয়া সাধাৰণ মানুহৰ ঘৰৰ ছোৱালী! ইমান দামী দৰবৰ গুণ কেনেকৈ উপলব্ধি কৰিবা। আহাঁ, এটোপাল তোমাৰ মুখত নিজেই টালি দি জীৱন মধুময় কৰি দিওঁ। ময়ো এটোপাল খাই পুনৰ নতুন জীৱনৰ পাতনি মেলোঁ।”—মানুহজনে ঔষধৰ বটলটো বিচনাখনৰ ওপৰতে থ'লে।

শেৱালীয়ে অত্যন্ত ভয় খালে যদিও ধৈৰ্য্য সহকাৰে মাত লগালে, “খাম, কিয় নাখাম, কেৱল আগতে তুমি মোৰ অশান্ত হিয়াখনি শাঁত পেলাই দিয়া।” তাৰ পিছত শেৱালীয়ে যপহ কৰে চাদৰখন ওচাই ব্লাউজ আৰু ব্ৰেচিয়াৰটো খুলি পেলাল। মানুহজন কামান্ত হৈ পৰিল।

হয়ো বিচনাখনত লাহেকৈ শুই পৰিল। তাৰ পাছত শেৱালীয়ে লাহেকৈ উঠি তাইৰ উন্নত স্তনত মানুহজনৰ মুখখন লগাই দি লেনিয়াই ক'লে, “মোৰ স্তনত তোমাৰ চুমাৰে ওপচাই দিয়া না।”

মানুহজন অধীৰ হৈ পৰিল আৰু শেৱালীৰ স্তনত কামুৰি ধৰিলে।

শোৱালীয়ে 'উম' বুলি জোৰেৰে মুখখন একৰাই দিলে। মানুহজন বিচনাখনৰ ওপৰতে পৰি থাকিল। খন্তুক পিছতে তাইৰ সকলো প্ৰচেষ্টা সাকল্যমণ্ডিত হ'ল। লাহেকৈ তাই বিচনাখনৰপৰা নামি আহিল। চান্দৰখন পিকি, ব্ৰাউজ আদি ঠিক-ঠাক কৰি ল'লে আৰু মানুহজনৰ গাঁকৰ তলৰপৰা মনিবেগটো লৈ বেগটো ব্ৰাউজৰ তলত সূমুৱাই ছোৱাৰখন খুলি অপেক্ষাত থকা প্ৰাণজিৎ শৰ্মাৰ ওচৰলৈ দৌৰ মাৰিলে আৰু ক'লেগৈ—

“শৰ্মা দাদা, মানুহজন আছে; শুই আছে। মই কেইবাবাৰো মাতিলোঁ; কিন্তু মাত নাপাই টেবুলৰ ওপৰতে বেগটো থৈ আপোনাৰ ওচৰলৈ গুচি আহিছোঁ। আপুনি লগ পাব খুজিছে যদি যাওক। মই বিক্ৰা এখন লৈ ঘৰলৈকে যাওঁগৈ নে?”

“ঘোৱা ভৈৰু, বাতি হ'ল। আছে যদি আমি বাক যেনে পাৰিম এতিয়া।”

প্ৰাণজিৎ শৰ্মাহঁত লগে লগে কমটোলৈ সোমাই গ'ল। দেখিলে যে মানুহজন সঁচাকৈয়ে ওপৰলৈ গ'ব কৰি শুই আছে। আটাইকেইজনৰ কিছু সময় মৌন হৈ বৈ থাকিল। হোটেলৰ মেনেজাৰজনে “শৰ্মা, শৰ্মা” বুলি কেইবাবাৰো মাতি মাত নাপাই ইজনে-সিজনৰ চকুলৈ চাই লাহে লাহে মানুহজনৰ গুটৰ চাপি গ'ল।

এটা সময়ত আটাইকেইজনে জানিব পাৰিলে যে মানুহজন জীৱিত নহয়। লৰালৰিকৈ মেনেজাৰে ডাক্তৰলৈ ফোন কৰিলে।

‘ই কি কাণ্ড অকস্মাতে ঘটি গ'ল।’ ডাক্তৰ আহিল আৰু মানুহজনক পৰীক্ষা কৰি জনালে যে কিছু সময়ৰ আগতে তেখেতৰ মৃত্যু হৈছে। ইন্সপেক্টৰ চাহাবে এনেয়ে এবাৰ মানুহজনক জোকাৰি চালে।

মুখৰ ডাটিকোছা সৰি পৰিল। মূৰৰ চুলিখিনি এবাই গ'ল। আটাইকেইজনে হাঁহি হাঁহি কৈ পেলালে, “জীয়া মানুহ চিনিবলৈ টান হ'লেও এতিয়া মৰা মানুহকে আমি চিনি পাম।”